

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Kerty Kukispuu

**TUDENGITE TEADLIKKUS JA MOTIIVID ÜMBRIKUPALGA
VASTUVÕTMISEL**

Bakalaureusetöö

Õppekava ärindus, peeriala majandusarvestus

Juhendaja: lektor Kaidi Kallaste

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 8339 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Kerty Kukispuu

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 154783TABB

Üliõpilase e-posti aadress: kerty.kukispuu@gmail.com

Juhendaja: lektor Kaidi Kallaste:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. TÖÖJÕUMAKSUDEST KÕRVALEHOIDUMINE	7
1.1. Tööjõumaksud Eestis	7
1.1.1. Maksudest üldiselt	7
1.1.2. Tulumaks	8
1.1.3. Sotsiaalmaks	9
1.1.4. Töötuskindlustusmaks ja kogumispension	11
1.2. Tööjõumaksudest kõrvalehoidumise põhjused	12
1.2.1. Varimajanduse levik	12
1.2.2. Ümbrikupalkade vastuvõtmise ning maksmise põhjused	13
1.2.3. Ümbrikupalkade levik	16
1.3. Tööjõumaksudest kõrvalehoidumise tagajärjed	17
1.3.1. Ümbrikupalkade vastuvõtmise ja maksmise tagajärjed	17
1.3.2. Karistused ümbrikupalkade vastuvõtmise ja maksmise puhul	18
1.3.3. Ümbrikupalkade vähendamise viisid Eestis	19
2. UURING TUDENGITE SEAS ÜMBRIKUPALKADE KOHTA	23
2.1. Metoodika ja valimi tutvustus	23
2.2. Küsitluse tulemused ja analüüs	25
2.3. Järeldused ja ettepanekud	32
KOKKUVÕTE	34
SUMMARY	36
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	38
LISAD	43
Lisa 1. Küsimustik	43
Lisa 2. Vastused küsimustele 18–23	47
Lisa 3. Vastused küsimustele 1–4	50
Lisa 4. Vastused küsimustele 5–9	53
Lisa 5. Vastused küsimustele 10–15	55
Lisa 6. Vastused küsimustele 16–17	58

LÜHIKOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö „Tudengite teadlikkus ja motiivid ümbrikupalga vastuvõtmisel“ eesmärk on teada saada Eestis õppivate tudengite teadlikkus ja motiivid ümbrikupalga vastuvõtmisel, samuti ka nende kokkupuuted ümbrikupalgaga. Küsitluse tulemuste abil saab teha järeldusi, kuidas vähendada ümbrikupalkade maksmist ning vastuvõtmist. Teema on aktuaalne, sest ümbrikupalkade maksmise probleem on olnud aktuaalne juba aastaid ning ümbrikupalkade maksmise osakaalu suurenemisega on hakatud sellele probleemile viimasel ajal rohkem keskenduma ning lahendusi otsima. Autor on kasutanud töö koostamisel kvantitatiivset analüüsi ning andmete kogumise meetodina viinud läbi küsitluse Eestis õppivate tudengite seas. Lisaks on autor töö teoreetilises pooles uurinud ümbrikupalkade maksmise põhjuseid ning tagajärgi. Bakalaureusetöös selgus, et ümbrikupalga saajate osakaal tudengite seas on 14,2% ning ümbrikupalka vastu võttes on suurem osa tudengitest teadlikud selle tagajärgedest. Samuti on peamiseks ümbrikupalga vastuvõtmise põhjuseks tööandja pakutav suurem netopalk.

Võtmesõnad: ümbrikupalk, maksudest kõrvalehoidumine, tööjõumaksud

SISSEJUHATUS

Riigi eksisteerimiseks on vajalik hea maksukorraldus, mille abil muuta kogu riigi heaolu. Maksude tasumine on isikute üks peamisi kohustusi riigi ees. Tänu kodanike maksude maksmisele saab pakkuda avalikke teenuseid, rahastada riiklikke kulutusi ning ka jaotada ümber tulu. Kuid suureks probleemiks terves maailmas on ümbrikupalkade maksmine, mis leiab aset igas ühiskonnas ja majandussüsteemis ning see probleem ei kao ilmselt kunagi täielikult.

Maksudest hoidumise initsiatiiv võib olla nii töövõtjal kui ka tööandjal ning seda tehakse eelkõige oma maksukoormuse vähendamiseks ning tulude kasvatamiseks. Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel oli Eestis 2017. aastal ümbrikupalga saajaid tervelt 13% ning kõige levinum oli see just nooremas vanusegrupis (Illegaalse...2018, 46, 48). Samuti jäi 2017. aastal Eestis ümbrikupalkade tõttu saamata hinnanguliselt 149,2 miljonit eurot (*Ibid.*, 56).

Eestis tegeleb maksupettustega peamiselt Maksu- ja Tolliamet, kelle peamiseks eesmärgiks on vähendada makstavate ümbrikupalkade osakaalu ning teavitada rohkem inimesi selle tagajärgedest. Ümbrikupalkade maksmine mõjutab kogu ühiskonda, ka neid, kes maksavad oma makse ausalt. Seega hoidudes kõrvale maksudest, väheneb kogu rahva heaolu ning vähenevad ka isikute erinevad sotsiaalsed garantiid.

Töö autor valis teemaks just ümbrikupalgad, sest on ka ise sellega kokku puutunud ning teema pakub talle huvi. Ümbrikupalkade maksmise probleem on aktuaalne olnud juba mitmeid aastaid, kuid just viimasel ajal on sellele probleemile rohkem keskendutud ning üritatud leida erinevaid lahendusi selle vähendamiseks. Samuti ei ole autorile teadaolevalt tehtud tudengite seas taolist ümbrikupalga teemalist küsitlust.

Autor kasutab töö koostamisel kvantitatiivset analüüsi ning andmete kogumise meetodina on kasutatud küsitlust, mis saadeti laiali elektroonses keskkonnas. Küsitlus viidi läbi Eestis õppivate tudengite seas ning selle eesmärgiks oli teada saada nende teadlikkus ja motiivid ümbrikupalga vastuvõtmisel, samuti ka nende kokkupuuted ümbrikupalkadega. Uuritakse ka tudengite arvamust ümbrikupalkade maksmise kohta ning nende pakutavaid meetmeid selle vähendamiseks. Küsitlus viidi läbi just tudengite seas, sest noored on ümbrikupalkadele rohkem vastuvõtlikumad

ning autor eeldas, et paljud tudengid töötavad või on töötanud kooli kõrvalt valdkondades, kus on ümbrikupalkade maksmine väga levinud ning selle tagajärjel ka ise sellega kokku puutunud. Ümbrikupalkade kohta käivad uuringud ei pruugi olla kunagi täpsed, sest mustalt palka saavad töötajad mõistavad, et nende tegu ei ole seaduslik ning üritavad seda varjata.

Töö eesmärgiks on küsitluse tulemuste abil teha järeldusi, kuidas vähendada ümbrikupalkade maksmist ning selle vastuvõtmist. Bakalaureusetöö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgnevad hüpoteesid:

1. Vähemalt 60% tudengitest on saanud ümbrikupalka.
2. Vähemalt 8% tudengitest saab hetkel ümbrikupalka.
3. Majanduslase erialaga tudengid hindavad oma teadmisi ümbrikupalkade kohta paremaks kui teiste erialade tudengid.
4. Suurem osa tudengitest olid teadlikud ümbrikupalkade tagajärgedest ümbrikupalka vastu võttes.
5. Peamiseks motiiviks ümbrikupalga vastuvõtmisel on tööandja pakutav suurem netopalk.

Bakalaureusetöö koosneb kahest peatükist, mis on omakorda jaotatud alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse ülevaade üldiselt tööjõumaksudest kõrvalehoidumisest. Esimene alapeatükk puudutab üldiselt makse ning erinevaid tööjõumakse Eestis, teises alapeatükis on käsitletud tööjõumaksudest kõrvalehoidumise põhjuseid ning toodud välja ka varimajanduse ja ümbrikupalkade levik. Kolmandas alapeatükis on selgitatud erinevaid tööjõumaksudest kõrvalehoidumise tagajärgi, karistusi ümbrikupalkade vastuvõtmise ja maksmise puhul ning ka ümbrikupalkade vähendamise viise Eestis. Teises peatükis analüüsitakse ümbrikupalkade teemalist uuringut tudengite seas. Tutvustatakse metoodikat ja valimit, analüüsitakse küsitluse tulemusi ning tehakse järeldused ja ettepanekud.

Töö teoreetilises osas on allikatena kasutatud peamiselt eesti- ja inglisekeelseid raamatuid, artikleid, uuringuid ning statistikat. Bakalaureusetöö autor tänab oma juhendajat Kaidi Kallastet, kes aitas kaasa töö valmimisele.

1. TÖÖJÕUMAKSUDEST KÕRVALEHOIDUMINE

1.1. Tööjõumaksud Eestis

1.1.1. Maksudest üldiselt

Elu on täis riske, mida ei ole võimalik täielikult vältida. Iga isik peab arvestama, et elus võib tulla periood, kus ei olda enam võimeline töötama ning sellega seoses väheneb või kaob sissetulek. Nende riskide maandamiseks vähendasid inimesed oma materiaalseid riske neid teistega jagades juba ligi 5000 aastat tagasi. 20. sajandi teisel poolel hakati tulusid ümber jagama üldise heaolu eesmärgil, hakati tõstma hariduse- ja kultuuritaset ning osutama ka sotsiaal- ja hooldusteenuseid. (Tammert 2005, 67) Kuid selleks, et valitsus saaks oma rahvast toetada ning kaitsta, on vajalikud rahalised väljaminekud. Enamikes riikides on selle tuluallikaks just maksud, mis on vältimatud riigi heaks toimimiseks. Kuid igas riigis on erinev maksusüsteem, mis on just selle riigi toimimiseks parim. (Lymer, Hasseldine 2002, 3)

Maksukorralduse seaduse kohaselt on maks ühekordne või perioodiline rahaline kohustus maksumaksjale, mis on määratud seaduse alusel valla- või linnavalikogude määrusega riigi või kohaliku omavalitsuse avalik-õiguslike ülesannete täitmiseks või selleks vajaliku tulu saamiseks ning sellel puudub otsene vastutusu maksumaksja jaoks (MKS § 2). Lihtsamalt öeldes on maks rahaline kohustus, millega rahastatakse riigi toimimist ja avalikke hüvesid (Lehis 2017, 9). Kunagine Ameerika Ühendriikide president F. D. Roosevelt (1936) on sõnanud: „Maksud on tasu, mida isikud tasuvad privileegi eest olla organiseeritud ühiskonna liige“.

Eesti maksusüsteem koosneb riiklikest maksudest ning valla- ja linnakogude poolt oma haldusterritooriumil kehtestatavatest kohalikest maksudest. Riiklikud maksud on tulumaks, sotsiaalmaks, maamaks, hasartmängumaks, käibemaks, tollimaks, aktsiisid, raskeveokimaks ning ettevõtlustulu maks. (MKS § 3 lg 1; MKS § 3 lg 2) Kohalikeks maksudeks on mootorsõidukimaks, reklaamimaks, teede ja tänavate sulgemise maks, loomapidamismaks, lõbustusmaks ja parkimistasu. Riiklikud maksud laekuvad riigieelarvesse ning nende maksude maksuhalduriks on Maksu- ja Tolliamet (MTA). Kohalike maksud laekuvad aga kohalike omavalitsuste eelarvesse ning nende maksude maksuhalduriks on valla- või linnavalitsus või mõni muu maksumääruses

sätetatud valla või linna ametiasutus. (MKS § 5 lg 1; MKS § 5 lg 2; Maksud ja... 2018) Maksud jagunevad ka otsesteks ja kaudseteks maksudeks. Otsese maksu (tulumaks, maamaks, raskeveokimaks) puhul täidab maksja maksukohustuse oma nimel, kuid kaudne maks (käibemaks, aktsiis, tollimaks) liidetakse maksustatud teenuse või kauba hinnale. (Lehis 2012, 35)

Kõikide maksude kohta käivad üldpõhimõtted sätestab Maksukorralduse seadus ning erinevad üksikud maksud ja menetlustoimingute erisused on välja toodud aga konkreetsetes maksuseadustes (Lehis 2017, 7). Eestis võeti esmakordselt vastu maksukorralduse seadus 1989. aastal Eesti NSV Ülemnõukogu poolt ning sellega sai alguse Eestis iseseisev maksusüsteem. Seadused hakkasid kehtima 1991. aastal, kui kehtestati tulumaks, sotsiaalmaks ja käibemaks. (Lehis 2012, 24-25)

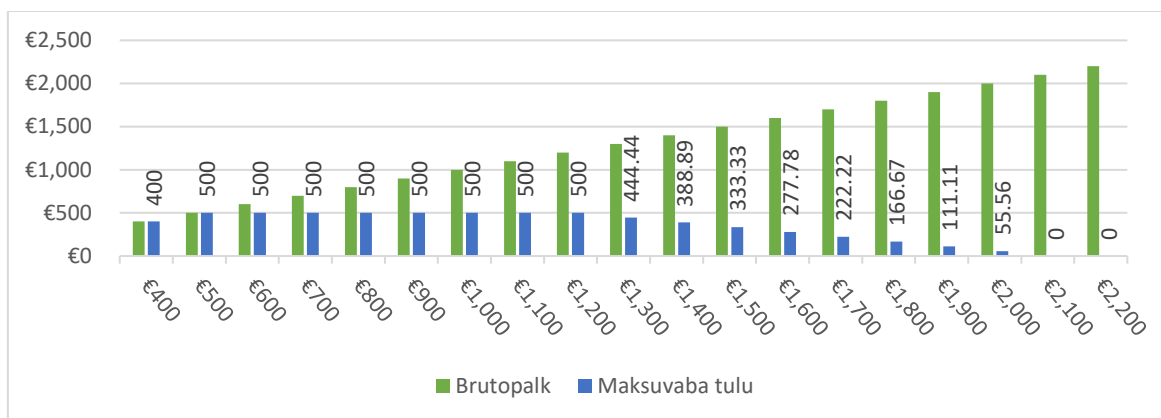
1.1.2. Tulumaks

Tulumaks kehtestati esmakordselt ajutise maksuna Suurbritannias 1799. aastal, et finantseerida Napoleoni vastu peetavat sõda. Mitmeid sarnaseid makse kehtestati ka mujal riikides ning need maksumäärad olid algselt väga madalad. Kuid tulumaks muutus püsivaks ja levinud maksuks alles 19. sajandi lõpuks. (Lehis 2012, 170) Tulumaksuga maksustatakse maksumaksja tulu, millest on tehtud seadusega lubatud mahaarvamised (TuMS § 1 lg 1). Eestis oli kuni 1994. aastani füüsiliste isikute tulumaks progresseeruv, maksumäärad olid 16%, 24% ja 33%. Hiljem kehtis kõigile ühtne 26% tulumaksumäär ning alates 2005. aastast hakkas see määr aina vähenema. 2015. aastast hakkas kehtima ühtne tulumaksumäär 20%, mis kehtib tänase päevani. (Lehis 2012, 24-25, 173)

Tulumaks on ainus sissetulekult võetav maks Eestis (Lehis 2012, 169). Selle kinnipidajaks on füüsilisest isikust ettevõtja või tööandja, juriidiline isik või riigi- või kohaliku omavalitsuse üksuse asutus ning see peetakse kinni väljamakse tegemisel ja kinnipidaja on kohustatud kandma kinnipeetud tulumaksu MTA-le hiljemalt väljamakse tegemise kuule järgneva kuu 10. kuupäevaks (TuMS § 40).

Aastal 2017 oli maksuvabaks tuluks veel 180€ kuus ning see ei olenenud isiku sissetuleku suurusest, kuid 2018. aasta algusest sõltub maksuvaba tulu isiku sissetulekust (Maksumäärad 2018). Aasatatuluga kuni 14 400 eurot ning kuus kuni 1200 eurot, on vastavalt maksuvabaks tuluks aastas 6000 eurot ja kuus 500 eurot. Kui aastatulu kasvab kuni 25 200 euroni aastas ja 2100 euroni kuus, siis maksuvaba tulu väheneb aastas vastavalt valemile $6000 - 6000 \div 10 \times (tulu\ summa - 14\ 400)$ ning kuus vastavalt valemile $500 - 500 \div 900 \times (tulu\ summa - 1200)$. Aastatuluga üle 25 000

euro ning kuus üle 2100 euro puudub maksuvaba tulu. Aastatuluna arvestatakse näiteks, töötasu, puhkusetasu, toetus, haigushüvitis, ettevõtlustulu, üüritulu, intressid, dividendid jne. (Maksuvaba... 2018) Joonisel 1 on välja toodud töötaja maksuvaba tulu kujunemine olenevalt brutotöötasust.

Joonis 1. Maksuvaba tulu kujunemine töötaja brutotöötasu puhul
Allikas: Maksuvaba...2018, autori koostatud

Kuna tulumaks on peamine sissetulekuallikas kohalikele omavalitsustele, siis algselt laekus pikka aega 56% füüsilise isiku tulumaksust maksumaksja elukohajärgsele omavalitsusele ning ülejäänud laekus riigile. Kuid peale maksumäära vähendamisi ja maksuvaba tulu suurendamisi laekub näiteks 2018. aastal kohalikele omavalitsustele 11,86% füüsilise isiku maksustatavast tulust. (Lehis 2012, 169; TuMS § 5 lg 1)

1.1.3. Sotsiaalmaks

Sotsiaalkindlustusmaksete süsteem tekkis 20. sajandil sotsiaalmaksu idee arengu tulemusena. Algselt koosnes Eestis sotsiaalmaks vaid 20% pensionikindlustuse osast, ravikindlustusmaks kehtis kui iseseisev sundkindlustusmaks. Kuid alates 1994. aastast kehtib ühtne 33% sotsiaalkindlustusmaks. (Lehis 2012, 25, 254) Sotsiaalmaksuseaduses toimusid olulised muudatused 1999. aastal, kui maksuarvestus muutus isikustatuks ja maksukohustus tekkis alles selle väljamaksmisel. Samuti kehtestati ka minimaalne sotsiaalmaksukohustus, mille aluseks oli kuupalga alammäär. Sotsiaalmaksu määrad ei ole 1992. aastast muutunud, kuid 2002. aastal rakendati ka lisaks töötuskindlustus ja kohustuslik kogumispension, mis tõstis maksukoormust. (Ibid., 255-256)

Sotsiaalmaksu eesmärgiks on tagada sissetulekud füüsilisele isikule tema vananemise või haigestumise korral ning ka ravikulude kate. Kuid sotsiaalmaksu puhul toimub riskide hajutamine kogu maksukohustusega hõlmatud sihtgrupi ulatuses ehk osa sellest rahast kulutatakse nende ravikindlustuseks, kes pole käinud kunagi tööl ning ka rahvapensioni maksmiseks. (*Ibid.*, 255-256)

Sotsiaalmaks on Eesti riigieelarve kõige suuremaks tuluartikliks, millest 20% kantakse riikliku pensionikindlustuse vahenditesse ning 13% riikliku ravikindlustuse vahenditesse (SMS § 10 lg 2). Kohustusliku kogumispensioniga liitunud inimeste riikliku pensionikindlustuse osa on 16% ning 4% sotsiaalmaksust kantakse kohustatud isiku pensionifondi (Lehis 2017, 217). Sotsiaalmaksuga maksustatakse vaid aktiivset tulu ehk tulu, mis on saadud töö tegemisest või teenuse osutamisest (*Ibid.*, 219).

Eestis on sotsiaalmaksu kohustus tööandjal, kuid maksu makstakse töötajate eest. Vastupidiselt tulumaksule ei vastuta töötaja ise sotsiaalmaksu maksmise eest ning see on tööandja palgakulu. Tööandjal on kohustus maksta oma töötaja eest sotsiaalmaksu, mis annab töötajatele õiguse riigi poolt saadavatele kindlustushüvitistele. Kui tööandja on jätnud sotsiaalmaksu maksmata, ei kaota töötaja siiski oma sotsiaalseid hüvesid. (Lehis 2012, 259) Tööandja on kohustatud tasuma sotsiaalmaksu MTA-le maksustamisperioodile järgneva kuu kümnendaks kuupäevaks (SMS § 9).

Tööandja peab iga töötaja eest maksma sotsiaalmaksu iga kuu vähemalt miinimumkohustuse ulatuses, see tagab töötajale pideva ravikindlustuse olenemata tema palga suuruselt. Alates 2009. aastast kehtib ka nõue, et sotsiaalmaksu alammäär ei tohi olla väiksem kui eelmisel aastal kehtinud kuutöötasu alammäär. (Lehis 2012, 260-261) 2018. aasta alguse seisuga on minimaalse kohustuse aluseks olev kuumäär 470€, mis teeb sotsiaalmaksu minimaalseks kohustuseks kuus 155,1€ kuus (Maksumäärad 2018). 2016. aastal oli miinimumpalgaks Eestis 430€ ning 2018. aastal on see juba 500€ (Töötasu 2018). Sotsiaalmaksu kuumäära pidev tõus valmistab muret ettevõtjatele, sest osalise tööajaga töötajate palkamine ei ole otstarbekas. Kuid on ka isikuid, kellele kuumäär ei rakendu ning nende seas on ka näiteks Eesti alalisest elanikust üliõpilased. (Lehis 2017, 227)

Ravikindlustus on tervishoiukulude katmise süsteem, mis on kindlustatud isikute haiguste ennetamise, ravi, ravimite ja meditsiiniseadmete ostmise rahastamiseks ning ka ajutise töövõimetuse ja muude hüvitiste maksmiseks. Kindlustatud isikuks on Eestis seaduslikult viibiv ja töötav isik, kes maksab ise või kelle eest makstakse sotsiaalmaksu ning neil on võrdsed võimalused ja õigused ravikindlustuse saamiseks. Ravikindlustuse kindlustusandjaks on Eesti

Haigekassa. (RaKS § 2 lg 1; RaKS § 3 lg 1; RaKS § 3 lg 3; RaKS § 5 lg 1) Näiteks sõltub ajutise töövõimetushüvitise suurus tasutud sotsiaalmaksu suuruselt ning määratakse vastavalt isiku kalendripäeva keskmise tulu alusel (Lehis 2017, 243).

Töötaja kindlustuskaitse tekib 14 päeva peale töötamise registrisse kandmist ning lõpeb kahe kuu möödumisel peale registrisse kantud töötamise lõppemise päeva. On ka isikuid, kelle eest ei maksta sotsiaalmaksu, kuid nad on võrdsustatud kindlustatud isikuga. Nende hulka kuuluvad näiteks riikliku pensioni saajad, alla 19-aastased isikud kui ka kutseõppe tasemeõppes õppivad isikud või Eestis alalisest elanikust üliõpilased. (RaKS § 6 lg 1; RaKS § 6 lg 3; RaKS § 3 lg 4)

Riiklik pension on igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis toitja kaotuse või vanaduse korral, mida makstakse riigieelarves riikliku pensionikindlustuse kuludeks määratud vahenditest. Riikliku pensioni liikideks on vanaduspension, toitjakaotuspension ning rahvapension. (RPKS § 2; RPKS § 5)

Õigus vanaduspensionile on isikutel, kes on saanud 65-aastaseks ning kelle on Eestis omandatud 15 aastat pensionistatust (*Ibid.* § 7 lg 1). Vanaduspensionile tekib õigus kohustusliku kogumispensioni väljamaksetele. Vanaduspension koosneb baasosast, staažiosakust ning kindlustusosakust (Lehis 2017, 241, 262). Baasosa on pensionitel ühesugune ning 2018. aasta seisuga on selleks summaks 175,439 eurot. Staažiosak sõltub aga kuni 1998. aasta lõpuni kogunenud pensioniõiguslikust staažist ning saadud palga suurus seda ei mõjuta. Kindlustusosa sõltub aga alates 1999. aastast kindlustatu eest makstud sotsiaalmaksust. (Pensioni suuruse... 2018) Mida suurem on makstud sotsiaalmaksu osa, seda suurem on ka pensioni kindlustusosa ning mida aeg edasi, seda enam hakkab tulevane pension sõltuma varasemast sissetulekust (Lehis 2017, 241).

1.1.4. Töötuskindlustusmaks ja kogumispension

Töötuskindlustusmaks on sundkindlustus, mis kehtib Eestis alates 2002. aastast ning selle eesmärgiks on kindlustada töötajat töötuks jäämise puhul ning kindlustada tööandja riskseoses pankrotistumise või koondamisteks makstavate hüvitistega. Maksed jagunevad töötaja ja tööandja makseteks, millest finantseeritakse hüvitisi. Töötuskindlustusmaks määratakse alam- ja ülempiiri piires fikseeritud seaduses ning Vabariigi Valitsus kehtestab iga aasta konkreetse määra Töötukassa ettepanekul (Lehis 2012, 267, 25). Aastatel 2018-2021 on töötaja maksemäär 1,6% ning tööandja maksemäär 0,8% (TKindIS § 2; TKindIS §3).

Töötuskindlustusmaksed ei ole riigieelarve tulu, vaid MTA kannab need maksud otse Eesti Töötukassale, kes tegeleb hüvitiste väljamaksmisega. Hüvitisteks on koondamishüvitis, töötuskindlustushüvitis ning hüvitis tööandja maksejõuetuse korral. Kuid alati ei ole kindlustusmaksete maksjal õigus hüvitisele, näiteks peab isik töötuskindlustushüvitise saamiseks olema registreeritud töötuna ning tal peab olema kogunenud 12-kuuline kindlustusstaaž. (Lehis 2012, 267) Kindlustatud ühe kalendripäeva töötuskindlustushüvitise suurus sõltub kindlustatu üheksa kuu keskmisest kalendripäeva töötasust, millelt on kinni peetud töötuskindlustusmaks (TKindLS § 9 lg 1). Töötutoetuse saamiseks peab olema enne töötuna arvele võtmist töötanud vähemalt 180 päeva 12 kuu jooksul (Lehis 2017, 236). Toetuse päevamääraks on 2018. aasta alguse seisuga 5,31 eurot (Töötutoetus 2018).

Alates 2002. aastast koosneb Eesti pensionisüsteem riiklikust pensionikindlustusest, kohustuslikust kogumispensionist ja täiendavast kogumispensionist. Riikliku pensionikindlustuse finantseerimine toimub sotsiaalmaksu arvelt, mille abil makstakse välja praeguseid pensione. Kohustusliku pensionikindlustuse finantseerimine toimub sotsiaalmaksuga maksustatavatelt summadelt 2% kinnipidamise teel, millele lisandub veel 4% sotsiaalmaksu arvelt. Selle maksu puhul toimub raha kogumine ning kinnipeetud maks suunatakse pensionifondi. Seda raha kogutakse ning investeeritakse ja makstakse lõpuks maksete maksjale pensionina välja. Täiendav kogumispension on aga vabatahtlik. (Lehis 2012, 273-274)

1.2. Tööjõumaksudest kõrvalehoidumise põhjused

1.2.1. Varimajanduse levik

Varimajanduse mõistet kasutati esmakordselt majandusalases kirjanduses 1970. aastatel. Tegu on laia mõistega, kuid üldiselt tähendab varimajandus majanduslikku tegevust, mis oleks tavaolukorras maksuhalduri silmis maksustatav. Sinna alla kuulub näiteks narko- ja salakaubandus, prostitutsioon, illegaalsed hasartmängud ja ka maksudest kõrvalehoidumine. Selle mõiste taga võib olla nii kriminaalne kui ka mitte kriminaalne tegevus, kuid maksualaselt tähendab see eelkõige maksudest kõrvalehoidumist. (Nafokov 2013, 11-12; Kirchler 2009, 13-15)

Tihti ei ole suured maksukoormused varimajanduse suurenemise põhjuseks, vaid ebaefektiivsed maksumäärad ja valitsuse regulatsioonid. Uuringud on näidanud, et varimajandus on väiksem riikides, kus valitsus on tugevam ja efektiivsem. (Schneider, Enste 2002a, 8) Varimajanduse ulatust

on raske täpselt kindlaks määrata, sest üldjuhul on toimingud sularahas ning sellega seotud isikud soovivad oma tegevust varjata (Medina, Schneider 2018, 4-5). Kuigi varimajandus vähendab riigieelarvesse laekuvaid tulusid, siis võib tal olla ka positiivne külg. Varimajanduse teel saadavad tulud suunatakse üldiselt majanduskeskkonda tagasi ning illegaalselt saadud tuludega saab tarbida erinevaid kaupaid ja teenuseid juba suuremal määral, elavdades sellega majandust.

Kõige enam on varimajandus levinud just lõunapoolsemates Aafrika riikides ja ka Ladin-Ameerikas, kõige väiksem on levik Euroopas ning Ida-Aasia riikides. Võrreldes eelmise sajandi lõpuga on varimajanduse levik pidevas languses. Ka Eesti näitajad on pidevalt paranenud, kuid võrreldes naaberriikidega on Eestis varimajanduse levik üks suurimaid. (Medina, Schneider 2018, 50-54, 58). Riias asuv Stockholmi majanduskool avaldas 2018. aastal varimajanduse teemalise uuringu, milles selgus, et Eestis on varimajanduse kasv võrreldes Läti ja Leeduga kõige kiirem. Eestis oli 2017. aastal varimajanduse indeks 18,2% SKT-st ning ümbrikupalgad moodustasid 55% varimajandusest, olles suurim määr kolme riigi seas. (Sauka, Putninš 2018, 10, 12)

1.2.2. Ümbrikupalkade vastuvõtmise ning maksmise põhjused

Kodanike üheks peamiseks kohustuseks riigi ees on maksude tasumine, mis kehtestatakse erinevate seadustega (Randlane 2016, 12). Maksud on vajalikud eelkõige selleks, et rahastada rahva hüvesid ja ühiskondlikke kulutusi katta. Seega on maksude kogumine kogu rahva huvi, et saaks rahastada näiteks tervishoidu, haridust, rahva kaitset ning ka teaduse ja tehnika arengut. (Hokamp *et al.* 2018, 4)

Maksudest hoidumine on ülemaailmne probleem, mis leiab aset igas ühiskonnas, tööstusharus, majanduslikus süsteemis ning ka igal kutsealal (Kirchler 2009, 182). Maksuseaduste rikkumisi võib ette tulla erinevaid ning tänapäeva maksuõigus pakub maksumaksjale mitmeid võimalusi kuidas makse säästa. Maksuplaneerimine on legaalne seni, kuni maksumaksja poolt valitud toiming või tehingu vorm vastab tema majandustegevuse tegelikule sisule. Näiteks kui töötajad vormistatakse füüsilisest isikust ettevõtjateks, kuid tegelikult jätkavad nad töötamist tööandja kontrolli all, siis on tegemist maksukohustuste vältimisega. Maksumaksja kasutab ära asjaolu, et palgatulu ja ettevõtluse vorme maksustatakse erinevalt. Sellisel juhul hoidutakse küll tahtlikult maksude tasumisest kõrvale, kuid selle eest ei saa isikut karistada. (Lehis 2012, 149-152)

Maksudest kõrvalehoidumine (*tax evasion*) ja maksude vältimine (*tax avoidance*) on kaks erinevat mõistet, mille vahe on küll väike, kuid tagajärjed vägagi erinevad. Maksude vältimise puhul on

maksumaksja eesmärgiks oma maksukohustuse vähendamine. Maksude vältimine ei ole otseselt illegaalne, selle puhul kasutab maksumaksja võimalust maksta seadusega lubatavat väiksemat maksumäära, kasutades ära seadustes olevaid lünki. Samas võib see olla vastuolus konkreetse seaduse eesmärgiga. Maksudest kõrvalehoidumine on aga illegaalne tegevus, mille käigus rikutakse teadlikult seaduseid maksukohustust varjates või vältides, et maksukoormust vähendada. (Kircher 2009, 22) Kõige levinumad maksudest kõrvalehoidumise viisid on näiteks tulu täielikult või osaliselt deklareerimata jätmine, maksuseaduste lünkade ärakasutamine ning kulude vale kajastamine (Hokamp *et al.* 2018, 4).

Mida kõrgemaks lähevad maksumäärad, seda suurem on tõenäosus ümbrikupalkade maksmise suurenemiseks. (James, Nobes 1996, 101) Alaealiste töötajate puhul on põhjuseks enamasti soov ületada seadusega määratud maksimaalsete töötundide arv. Kuid üks peamisi põhjuseid, miks inimesed maksudest kõrvale hoiuvad, on soov maksimeerida oma tulusid. Töötajate puhul on tegemist sooviga maksimeerida oma kättesaadavat töötasu ning tööandja puhul maksimeerida oma kasumit. Nad on teadlikud oma seadusevastasest tegevusest ning seega kaalutlevad ka oma vahelejäämise riske. Kui aga võimalus vahele jääda ning karistused on liialt suured, on ka maksudest kõrvalehoidumise tõenäosus väiksem. (Braithwaite 2016, 72; Gheorghiu 2012, 203-204) Kui aga töötajad ja tööandja mõistavad, et ühiskonnas on muutumas normiks ümbrikupalga maksmine, siis on nad ka rohkem valmis seda maksta ja vastu võtma. Seadusekuulekad maksumaksjad tunnevad aga sellises olukorras ebavõrdsust, sest maksudest rahastatakse kõigile üldkasutatavaid hüvesid. Samas kui ühiskonnas on tavaks seadusekuulekus ja kohusetundlikkus, siis hakkavad ehk ka seaduserikkujad tundma rohkem süüd ja kartma vahelejäämist.

Ümbrikupalga saajate osakaal Eestis oli 2017. aastal lausa 13%, olles eelneva aastaga võrreldes 5% enam. Kuid samas on tunduvalt vähenenud täieliku ümbrikupalga maksmise osakaal, kasvanud on aga osalise ümbrikupalga maksmise osakaal. Samuti on kasvanud ka rahulolematust mustalt palga saamise osas, 2017. aastal suhtus mustalt töötasu maksmisesse negatiivselt 70% vastajatest, samas 13% suhtus aga positiivselt. Negatiivselt suhtujate rahulolematuse peamiseks põhjuseks on aastaid olnud sotsiaalsete garantiide puudumine või vähenemine. Samuti ollakse ka seisukohal, et see on ülekohtune maksumaksjate ja ettevõtjate suhtes ning ümbrikupalga saajal puudub seaduslik kaitse tööandja vastu. Ei olda ka rahul asjaoluga, et nii ei laeku riigile makse, millega pakkuda vajalikke teenuseid. Kõige vähem tekitab rahulolematust aga asjaolu, et illegaalselt palga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine. Pooldamise põhjendusteks toodi välja arvamused, et Eestis on

ettevõtete maksukoormus liiga suur, samuti saab töötaja nii rohkem palka ja see on ka vajalik ettevõtte ellujäämiseks. (Illegaalse...2018, 46-56)

Kantar Emori poolt 2018. aasta augustis läbi viidud uuringust selgus, et 92% Eesti elanikest peab maksude maksmist tähtsaks kodaniku kohustuseks, aga samas vaid 55% peab oma teadmisi Eesti maksusüsteemist heaks. 73% ei poolda mustalt töötasu saamist ning vaid 38% leiab, et MTA poolt tehtavad karistused on õiglased. Üle poolte vastanutest arvab, et Eesti maksusüsteem ei ole õiglane, kuid 94% vastanutest maksab kõik maksud alati õigeaegselt ära, aga üle poole neist tunnistab, et teeb seda vaid hirmust karistada saada. Kuigi eestlased peavad ennast üldiselt maksukuulekaks, siis lisatulu deklareerimisel vaid pooled deklareeriksid täiendava tulu. Põhjuseks võib tuua madala riskitaju või puudulikud teadmised. (Eesti elanike... 2018, 4-24) Asjaolu, et eestlased maksavad makse vaid kohustusest ning kartusest, näitab seda, et ei mõisteta milliseid hüvesid saadakse maksudest. Maksude tasumine ei tohiks toimuda sunniviisiliselt, vaid eelkõige vabatahtlikult.

2017. aastal oli Eestis maksukiil 39% ehk just nii suure osa maksis tööandja töötaja palgast maksudeks. 35-st OECD liikmesriigi hulgast oli Eesti oma maksukiili suuruse määruga 16. kohal. Maksukiil Eestis on pidevalt kõikunud, kuid kui võrrelda 2000. ja 2017. aastat, siis on see määr langenud 2,3%. Kui võrrelda aga töötajate bruto- ja netopalka, siis 2017. aastal läks töötajatel brutopalgast maha maksudeks keskmiselt 18,4%, mis on üks madalamaid OECD riikide võrdluses. (Taxing wages...2018) Kuid samas on elatustase Eestis Euroopa riikide seas üks madalamaid (Comparative...2018). Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD - *Organization for Economic Co-operation and Development*) poolt 2017. aastal välja antud uuringus selgus, et Eestis on ka madal maksude ümberjagamise efektiivsus. See jätab suure osa rahvastikust vaesuse riski, kellest kõige enam on mõjutatud töötud ning töövõimetud inimesed. Kuigi suurem osa sotsiaaltoetuseid läheb perekondadele, siis vaesuse määrad püsivad siiski liialt kõrged just üksikvanemate ja paljulapseliste perede seas. Samuti on vaesuse risk suur ka vanemaealiste inimeste seas, suuresti madala pensionitaseme tõttu. (OECD Economic...2017, 16) Eestis ei ole seega probleemiks liiga kõrge maksukoormus, vaid probleem on just maksude ümberjagamises.

Viimasel ajal on tööjõupuudus Eestis probleemiks ning sellest võiks järeldada palganumbrite kasvu. Kuid tegelikult on palgakasv just aeglustunud, mis võib viidata suurenenud ümbrikupalkade maksmisele. Ettevõtjad on töötajate puuduses sunnitud palkasid tõstma, kuid konkurentsipüsimiseks kasutavad mõned ettevõtjad just varianti osa palgast maksta töötajatele mustalt või halvemal juhul tuleb ettevõtjatel oma tegevus lõpetada. (Ümbrikupalga maksja... 2018)

Rahandusministeeriumi fiskaalpoliitika osakonna juhataja asetäitja Erki Lõhmuse sõnul ei ole tööjõupuuduse probleem niipea lahenemas. Tööealine elanikkond väheneb ning ettevõtted peavad tulevikus saama hakkama väiksema arvu töötajatega. Samuti on vähenenud palgatöötajate arv, kuid suurenenud ettevõtjate osakaal. (Baltic News Service 2018)

Ettevõtlikõrgkooli Mainor õigusõppejõu Janus Paurmani sõnul oli varem ümbrikupalga maksmise initsiatiiv pigem ettevõtete poolel, kuid peale tulumaksuvaba miinimumi tõusu 2018. aasta alguses on töötajad ise hakanud nõudma ümbrikupalga. Peale maksureformi on pettusega võidetav kasu töötaja jaoks palju suurem kui varem, kuid isegi töötaja soovil makstava ümbrikupalga eest kannab riski ka tööandja. (Ruuda 2018a) Tõenäoliselt on nüüd probleemiks ka just kõrgemapalgaliste soov oma töötasu tegelikust väiksemana näidata. Nii saab töötaja vähendada oma maksukoormust tänu tulumaksuvaba miinimumi tõusule.

1.2.3. Ümbrikupalkade levik

Ümbrikupalga maksmine on kõige enam levinud just väikeettevõtete seas, mis suudavad konkurentsisis püsida vaid oma maksukoormust vähendades, nad jätavad osa käibest deklareerimata ning käibemaksu tasumata (Leibfritz 2011, 23). Mida rohkem on ettevõttel töötajaid, seda väiksemaks muutub ümbrikupalkade maksmise tõenäosus. Samuti on suuremates ettevõtetes maksudest kõrvalhoidumist ka kergem avastada ja tõestada. (Barth, Ognedal 2017, 32,40)

Kõige enam ümbrikupalkadele vastuvõtlikumad on madala haridustaseme ja kvalifikatsiooniga inimesed, töötud, noored, madala sissetulekuga inimesed, pensionärid, alaealised ning välisriigi kodanikud (Gheorghiu 2012, 203-204). Ümbrikupalk on levinud ka füüsilisest isikust ettevõtjate seas, kes deklareerivad vaid osa endale väljamakstavast palgast ja arvestavad personaalseid kulusid kui äriulusid. Ka töötavad pensionärid hoiduvad tihti maksude tasumisest, sest neil on juba olemas tervisekindlustus tänu pensionieale. (Leibfritz 2011, 23)

2017. aasta lõpus Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt korraldatud küsitluses selgus, et ümbrikupalk on levinud kõige enam just 18-29-aastaste noorte seas ning jõudsalt on ka kasvanud 65-74 aastaste mustalt töötasu saavate töötajate osakaal. Kõige enam on levinud ümbrikupalga maksmine just kaubanduses, sellele järgnesid transport, toitlustus, põllumajandus ja ehitus. (Illegaalse...2018, 48-51) Samuti on see levinud ka turismis ja IT-sektoris (Keda ohustab... 2018).

Ümbrikupalkade vastuvõtmise üks põhjustest on piisavate teadmiste puudumine, kuid samas on paljude inimeste jaoks see teadlik valik. Ollakse arvamusel, et kui on olemas riiklik ravikindlustus

õpilase või pensionärina, siis ümbrikupalka saades ei kaotata midagi. Samuti usutakse, et kui ümbrikupalgana saadav osa on väike või lühikese perioodi vältel, siis ei vähenda see oluliselt riigi saadavat maksutulu. Kuid tuleb tõdeda, et selliselt mõtlejaid on riigis piisavalt, et sellel oleks suur mõju kogu ühiskonnale.

1.3. Tööjõumaksudest kõrvalehoidumise tagajärjed

1.3.1. Ümbrikupalkade vastuvõtmise ja maksmise tagajärjed

Maksud võimaldavad rahastada kogu rahvale üldkasutatavaid asju ja teenuseid, samuti rahastada ka näiteks riigikaitset, tervishoidu, haridust jne. Need on võimaldatud kõigile, olenemata maksude tasumise suuruselt. (Schneider, Enste 2002b, 153) Kui ühiskonnas on palju ümbrikupalga saajaid, võib see muutuda ka sotsiaalselt aktsepteeritavaks ning see tekitab ka ühiskonnas suure ebavõrdsuse, kui suur osa maksumaksjatest maksavad vähem makse (James, Nobes 1996, 102).

Tööjõumaksud moodustavad suure osa maksutuludest keskmise ja suure sissetulekuga riikides (Meriküll, Staehr 2008, 4). Maksubaas sõltub tulu saajate arvust ja maksustatavate tuluallikate ulatusest. Mida suurem on maksumaksjatele laekuv tulu või tulu saajate arv, seda madalamad võivad olla maksumäärad. (James, Nobes 1996, 7) Hoidudes kõrvale maksudest, väheneb riigi saadav maksutulu, mille tõttu peab riik suurendama maksumäärasid, et võimaldada rahvale hüvesid. Suured maksumäärad võivad omakorda suurendada ka ümbrikupalkade levikut. (Meriküll, Staehr 2008, 4) 2017. aastal jäi Eestis ümbrikupalkade tõttu saamata hinnanguliselt 94,18 miljonit eurot sotsiaalmaksu ja 55,02 miljonit eurot üksikisiku tulumaksu, mis teeb maksukaotuseks kokku ligikaudu 149,2 miljonit eurot (Illegaalse...2018, 46-56). Seega võib varimajanduse kasv viia lõputu ringluseni, kus maksudest kõrvalehoidumisel maksubaas väheneb ning valitsus on sunnitud maksumäärasid suurendama, mis omakorda võib jällegi suurendada varimajanduse levikut (Schneider, Enste 2002a, 1).

Ümbrikupalkade maksmisel on negatiivsed mõjud nii ümbrikupalga saajale kui ka ühiskonnale. Selle tõttu väheneb riigi saadav tulu, millega pakutakse kogu ühiskonnale hüvesid ja kaitset. Samuti mõjub see negatiivselt ka ettevõtete konkurentsile, kui maksudest kõrvalehoidvatel ettevõtetel on väiksemad maksukoormused ja see paneb ebaausasse olukorda ausalt makse maksvad ettevõtted. (Gheorghiu 2012, 202) Mustalt palka maksvad ettevõtted saavad pakkuda oma töötajatele ka suuremaid palkasid, et neid enda juurde meelitada, kuid praeguse tööjõupuuduse juures on oluline, et töötajad valiksid just ausalt makse maksva tööandja.

Töötajad, kes on nõus saama osaliselt või tervelt oma palga mustalt, peavad olema valmis ka erinevateks riskideks (Gheorghiu 2012, 203):

- enamasti ei ole tööandja ja töötaja vahel tehtud lepingut õigete palgasummade kohta ning nii ei ole pruugi olla kokkulepitud palgasumma saamine töötajale kindel;
- täieliku ümbrikupalga puhul puuduvad sotsiaalsed kindlustused ning ka vähenevad hüvitiste summad;
- täieliku ümbrikupalga puhul ei ole töötaja oma tööandja eest kaitstud;
- väheneb tulevikus saadava pensioni summa.

Kuna maksud kehtestatakse avalikes huvides ning nende laekumisest sõltub riigi käekäik, siis on riik näinud ette ka vajalikud sunnivahendid, et tagada maksude õiglane täitmine. Maksupettuste vastu võitlemine peaks olema iga maksumaksja huvides, kuna ebaausad maksumaksjad teenivad just ausate maksumaksjate arvelt. Tahtlik maksude varjamine, maksude tasumisest kõrvalehoidumine, maksupettus ja maksukelmus on karistatav tegu. (Lehis 2012, 149-152)

1.3.2. Karistused ümbrikupalkade vastuvõtmise ja maksmise puhul

Eestis tagab efektiivse maksude laekumise riigieelarvesse Maksu- ja Tolliamet, kes on riiklike maksude maksuhalduriks. Ta viib läbi maksumenetlust, mille eesmärgiks on kontrollida maksude õiget arvestamist ja tasumist. Kontrollimisel ja maksu määramisel lähtub ta eelkõige esitatud maksudeklaratsioonidest ja raamatupidamisarvestusest. (Randlane 2016, 12,29; Tammert 2005, 28-29)

Maksuhalduri ülesanded on (MKS § 10 lg 2):

- maksude arvestamise ja tasumise kontrollimine;
- tasumisele kuuluva maksusumma ja intressi arvestamine ja määramine ning hüvitatavad või enammakstud summade tagastamine;
- maksuvõlgade sissenõudmine;
- seadusega lubatud sunnivahendite ja karistuste kohaldamine maksuseaduste rikkujate suhtes;
- järelevalve teostamine töötamise registreerimise kohustuse täitmise üle;
- järelevalve teostamine maksualase teabevahetuse täitmise üle.

Maksuseaduste rikkumiste avastamisel on vajalik täitmata jäetud kohustuste sundkorras täitmine, mida reguleerib Eestis Maksukorralduse seadus (Lehis 2012, 155). Trahv on rahaliseks karistuseks

ning mõjutusvahendiks, mille suurus peab vastama ka õigusrikkuja tegevuse raskusele (Lehis 2017, 10). Maksusüsteemi efektiivseks toimimiseks on vajalik aga hea koostöö maksuhalduri ja maksukohustuslase vahel ning see on võimalik vaid juhul, kui maksusüsteem on õiglane (Tammert 2005, 22). Kui rahvas tunneb, et nende makstavate maksude määrad on liialt kõrged või nad ei saa piisavalt hüvesid vastutasuks, siis ei ole ka maksumaksjatel soovi oma kohustust täita.

Kuigi tööandjal on kohutus kinni pidada tasumisele kuuluvad maksud, siis ümbrikupalga teadlikul vastuvõtmisel tekkinud tulumaksukohustuse eest vastutavad nii töötaja kui ka tööandja. Isegi kui tööandja on jätnud tulumaksu tasumata, on töötajal kohustus tuludeklaratsioonis andmed õigesti deklareerida ning tasumata jäänud tulumaks tasuda. Kui aga esitada ebaõigeid andmeid, siis rikutakse seadusega tulenevaid kohustusi ning see võib kaasa tuua trahvi. (Ümbrikupalga saaja...2016) Tulumaksuseaduse § 44 lõike 1 ja 1¹ kohaselt on residendist füüsiline isik kohustatud esitama Maksu- ja Tolliametile tuludeklaratsiooni maksustamisperioodi tulude kohta hiljemalt maksustamisperioodile järgneva aasta 31. märtsiks. Samuti on ta kohustatud kontrollima eeltäidetud tuludeklaratsioonis esitatud andmete õigsust ning nende ebaõigsuse korral esitama parandatud tuludeklaratsiooni.

Raamatupidamisdokumendis andmete esitamata jätmise või ebaõigete andmete esitamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega (KarS § 381 lg 1). Tööandja poolt andmete esitamata jätmise ning alaealisega sõlmitud seadusega vastuolus oleva töölepingu korral on karistuseks rahatrahv kuni 100 trahviühikut (Trahviühiku suurus on 4 eurot) (KarS § 47), kuid juriidilisel isikul on rahatrahv kuni 1300 eurot (TLS § 117; TLS § 118).

Maksuhaldurile valeandmete esitamise või andmete esitamata jätmise eest, kui sellega varjatakse maksu- või kinnipidamiskohustust või suurendatakse tagastusnõuet suurele kahjule (enam kui 40 000 eurot), siis karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Kui aga suurendatakse alusetult tagastusnõuet eriti suurele kahjule (enam kui 400 000 eurot), karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega. Juriidiliste isikute puhul on karistuseks rahaline trahv. (KarS § 12; KarS § 389¹ lg 1; KarS § 389¹ lg 2; KarS § 389¹ lg 3) Rahaliseks karistuseks on kuni 300 trahviühikut ning juriidilise isiku puhul kuni 32 000 eurot (MKS § 153).

1.3.3. Ümbrikupalkade vähendamise viisid Eestis

Eestis on ümbrikupalkade vähendamiseks ja tõkestamiseks välja mõeldud erinevaid meetmeid. Näiteks alates 2014. aastast on Eestis kasutusel töötamise register, mis võimaldab koguda informatsiooni Eestis töötavate isikute kohta. Selle eesmärgiks on vähendada ebaseadusliku tööjõu

kasutamist ning kindlustada ka töötajate sotsiaalsete õiguste parem kaitse. Igal tööandjal on kohustus oma töötajad registreerida ning see on parandanud tööjõumaksude maksmise järelevalvet ja registreerimata tööjõu kasutamist. Nii saab ka töötaja kontrollida, kas temale tehtud väljamaksed on deklareeritud ja maksud tasutud ning sellest tulenevalt ka õigus sotsiaalsetele tagatistele. (Maksukorralduse...2014, 33-35) Tänu töötajate registri kasutusele võtmisele suurenesid maksulaekumised ning ametlikult tasu saavate isikute arv, samuti vähenes ka ümbrikupalga saajate arv (Töötamise register...2015). Kuid tööandjate kohustus oma töötajad registreerida ei ole peatanud neid maksmast ümbrikupalkasid, täieliku ümbrikupalga maksmise asemel makstakse nüüd osalist ümbrikupalka. See küll suurendab üldiselt maksutulu, kuid ei vähenda otseselt mustalt palga maksmise probleemi.

Alates 2017. aasta kevadest avaldab MTA kord kvartalis ettevõtete käibed ja töötajate arvu, mis muudab ettevõtluskeskkonna ausamaks (MTA hakkab...2017). Alates 2019. aastast on eraisiku maksuandmete esitamine pangale lihtsustatud tänu automatiseeritud andmepäringule. MTA peadirektori Valdur Laid sõnul aitab maksuhalduri ja pankade koostöö inimeste tähelepanu suunata sellele, kas nende tööjõumaksud on tasutud. Tänu võimalusele kontrollida lihtsamalt klientide ametlikku palka, võib see vähendada ka ümbrikupalkasid. (Pangad...2018).

Maksu- ja Tolliameti eesmärgiks on kõrge maksutahe, mille puhul makse mitte ei korjata, vaid makstakse heast tahtest (Eesti elanike... 2018, 24). Selle eesmärgi saavutamiseks teeb MTA ka aeg-ajalt teavituskampaaniaid, et vähendada ümbrikupalkade maksmist ning tõsta inimeste teadlikkust ja suhtumist selle osas:

- 1) 2014. aastal alustati kampaaniaga „Ümbrikupalk hammustab Sinu tulevikku“, millega teadvustati inimesi, et ümbrikupalga vastuvõtmine tähendab turvatunde kaotust ning sotsiaalsete garantiide puudumist. Deklareerimata palgalt ei saa töötaja hüvitist töötukassast, haigus- ega koondamisraha ning tulevikus väheneb ka isiku saadav pension. (Jätkub teavitus...2011)
- 2) 2015. aasta kampaania „Ümbrikupalk pureb aina vähem“ käigus avaldati tänu ettevõtjatele ja töötajatele, kes loobusid ümbrikupalgast (MTA tänab...2015).
- 3) 2017. aasta teavituskampaaniaga taheti juhtida inimeste tähelepanu ümbrikupalga vastuvõtmisega seotud kahjudele. Üks peamisi põhjuseid ümbrikupalgaga nõustumiseks on rohkem raha kätte jäämine, kuid ei mõisteta, et nii jäädakse ilma mitmest olulisest hüvest. Mitme riikliku toetuse summa sõltub inimese palga suuruselt ning ametliku palga

vähenedes väheneb ka makstava hüvitise suurus. Nii võib ajutiselt töölt eemaloleku ajal jääda ilma õiglasest vanema- ja haigusehüvitisest. (MTA: ümbrikupalk...2017)

- 4) 2018. aasta kampaania eesmärgiks on tänada ausaid maksumaksjaid, kes panustavad Eesti ühiskonda ning tänu neile on Eestis julgeolek ja turvalisus, haiglad ja perearstid, pensionisüsteem, koolid, lasteaiad ning tasuta õppimine ja ka maanteed, tänavavalgustus ja veevärk. Olgugi, et täielikult ümbrikupalka saavate inimeste arv on vähenenud, siis on osaliselt ümbrikupalka saavate inimeste teadlikkust vaja tõsta, et nad mõistaksid, et nad kasutavad siiski ühiskonna hüvesid teiste kulul. (Kranich 2018; Elu hoidja 2018)

Maksud peaksid olema õiglasel igale maksumaksjale, nende määr alati kindel ning teada ja maksud peaksid olema ka tõhusad ning nende maksmine mugav (Lymer, Hasseldine 2002, 4). Kui riik paneb aga töötajatele ning tööandjatele liial suure maksukoormuse, siis suurendab see üldjuhul ka maksudest kõrvalehoidjate hulka. Samuti kui valitsus käitub ähvardavalt ning sundivalt, siis hakkavad inimesed valitsusele vastu astuma ning tagajärjed on hoopis vastupidised oodatule. Inimesed ei taha teha koostööd valitsusega ning parim viis protestiks on maksusüsteemile vastu hakkamine. Kui aga rahvas tunneb, et riigis kehtiv maksusüsteem ja maksukoormus on õiglustatud, siis on nad ka rohkem rahul ja valmis koostööks oma riigi heaolu nimel. (Kirchler 2009, 20; Braithwaite 2016, 88)

Maksumaksjad maksavad ka suurema tõenäosusega ausalt makse, kui nad saavad vastutasuks nende jaoks kasulikke avalikke teenuseid. Samuti on oluline ka valitsuse ja rahva hea koostöö ning valitsuse usaldusväärne ning õiglane suhtumine maksumaksjatesse võib viia olukorrani, kus ei maksta makse kohustusest, vaid vabatahtlikult omal soovil. (Medina, Schneider 2018, 35) Selleks, et võidelda maksupettuste vastu ning avastada toimepandud kuriteod, on vajalik hea infovahetus ka ametkondade vahel. Samuti on oluline ka rahvusvaheline infovahetus ja koostöö, et avastada näiteks välismaalt saadud tulused. Maksupettused ei tekita riigile vaid majanduslikku kahju, vaid need panevad ebaõiglasesse olukorda ka ausad maksumaksjad. (Lehis 2012, 153)

MTA peadirektori Valdur Laid (2018) sõnul suurendab ümbrikupalga riski just töökäte puudus ja suur palgasurve. Karistused ning range kontroll on olulised selle tõkestamisel, kuid kõige tähtsam on inimeste suhtumine ümbrikupalkade maksmisesse ning nende tagajärgede mõistmine. Praegune töötajate puudus ning palgakasv lubavad inimestel valida töökoha, kus makstakse makse ausalt. MTA kontrolliosakonna talitusejuhataja Airi Lepasar leiab samuti, et ümbrikupalga maksmise probleemi ei lahenda ainult kontrolli suurendamisega. Kuna see on kogu ühiskonna ühine mure, siis on vajalik ka inimeste harimine selles vallas, et mõistetak maksude maksmisest saavaid

hüvesid. Samuti ei tohiks ka ettevõtjad tulla vastu töötajatele, kes endale ise ümbrikupalka küsivad. (Niitra 2017)

2018. aasta kevadel toimunud ümbrikupalga teemalisel konverentsil esitas MTA soovi jõuda 2021. aastaks selleni, et ümbrikupalga saajaid oleks 4% ning suhtumine ümbrikupalkadesse oleks vähem tolereerivam (Ettevõtjate...2018). Üheks nende pakutud lahenduseks on panna suurem vastutus töötajatele ümbrikupalga vastuvõtmisel. Seaduse järgi on võimalik esitada ümbrikupalga maksmisel maksunõudeid nii tööandjale kui ka töötajale, kuid enamasti esitatakse neid siiski vaid tööandjale. Siiski on viimasel ajal hakatud trahvima ka töötajat, kes on eelistanud mustalt saadavat töötasu. (Ruuda 2018b) Eesti Kaubandus- Tööstuskoda viis 2018. aasta aprillis läbi ümbrikupalkade teemalise küsitluse ettevõtjate seas ning 68% vastanutest leidis, et parim meede ümbrikupalkade maksmise vähendamiseks on töötaja vastutuse laiendamine ümbrikupalga nõustumisel (Ettevõtjate... 2018). Tööandjate Keskliidu nõunik-kommunikatsioonijuht Andres Kask on arvamisel, et mõlemad osapooled peavad siiski võrdselt vastutama, eriti arvestades asjaolu, et on suurenenud töötajate valmisolek vastu võtta ümbrikupalka. Samuti arvab Kask, et varimajanduse teket suurendab ka kõrgem maksukoormus ja keerukam maksude tasumine. Endine maksuameti peadirektor Aivar Sõerd on aga arvamisel, et ümbrikupalga saaja vajab pigem just täiendavat riigi kaitset. Kuna üheks peamiseks ümbrikupalkade maksmise tõendamiseks on tööandjate tunnistused, siis töötajate suurema vastutuse puhul kaoks töötajatel motivatsioon oma tööandja vastu tunnistada. (Ümbrikupalga saaja...2018)

MTA on pakkunud välja veel erinevaid lahendusi võitlemaks ümbrikupalkadega nagu näiteks koostöö krediidiastutustega, maksuandmete täiendav läbipaistvus ja äriregistri korrastamine. Eesti ettevõtjate seas korraldatud küsitluse käigus leiti, et heaks meetmeks on ka peatöövõtja vastutus alltöövõtja maksukäitumise eest, töötajate elektrooniline registreerimine ja tööajaarvestus ehitusobjektile sissepääsul ning ka teenindussektoris *online* kassasüsteemide kasutuselevõtt. (Ettevõtjate... 2018) Sellised süsteemid võivad olla abiks ümbrikupalkade vähendamisel, kuid samas paneb see just töötajad väga suure ning ehk ka ebamugava kontrolli alla.

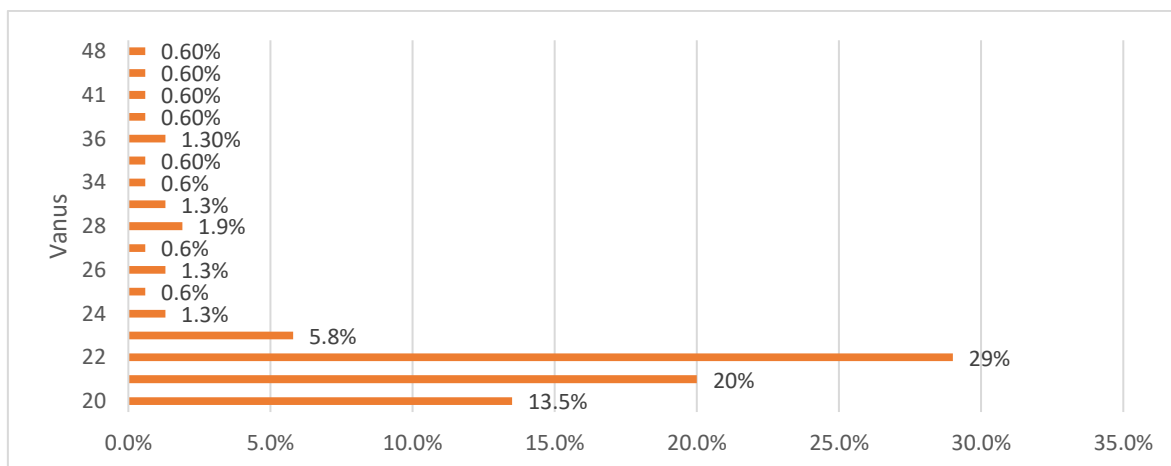
Viimastel aastatel on ümbrikupalga maksmise initsiatiiv ka töötajapoolne ning kaasa on sellele aidanud kindlasti ka maksuvaba miinimumi tõus. Seega on oluline, et vastutus oleks suurem ka töötajal, kuid eelkõige on siiski tööandja see, kes võtab vastu otsuse maksta palka mustalt ning rikkuda seaduseid. Samuti peab ka valitsuse ja rahva vahel olema hea koostöö ja usaldus, et maksumaksjatel tekiks endal soov maksta makse ausalt ning sellega muuta kogu ühiskonna heaolu paremaks.

2. UURING TUDENGITE SEAS ÜMBRIKUPALKADE KOHTA

2.1. Metoodika ja valimi tutvustus

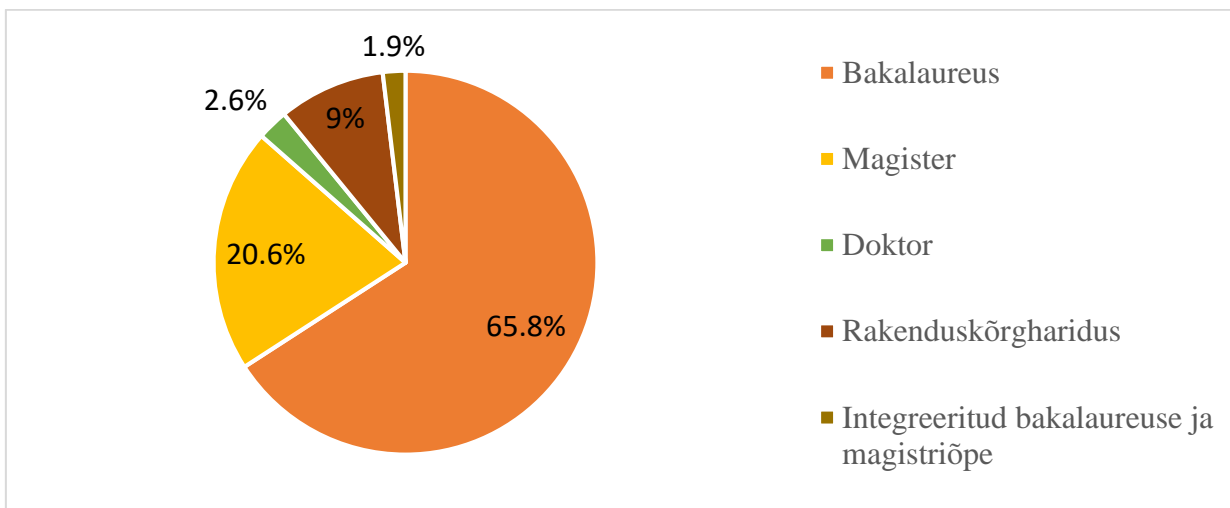
Tudengite teadlikkuse ning ümbrikupalkade vastuvõtmise motiivide väljaselgitamiseks koostati küsitlus, mis koosnes kahest osast (Lisa 1). Esimene osa oli seotud ümbrikupalkadega ning teine osa oli seotud vastaja profiiliga. Ümbrikupalkade kohta käivad küsimused olid seotud tudengite kokkupuudetega ümbrikupalkade osas, nende teadlikkus ja põhjused selle vastuvõtmisel ning ka nende suhtumine ümbrikupalkadesse. Küsitlus koostati elektroonses keskkonnas *Google Forms* ning edastati tudengitele küsitluse linki jagades elektroonses kommunikatsioonikeskkonnas. Küsimustik saadeti laiali ning sellele oli võimalus vastata vahemikus 30. oktoober – 12. november 2018. Kokku vastas küsitlusele 155 Eestis õppivat tudengit erinevatelt erialadelt ning selle analüüsimiseks kasutati *MS Excel*'i abi.

Küsitluses osalenute profiiliküsimuste seas oli sugu. 64,5% vastajatest olid naised ning 35,5% mehed (Lisa 2). Vastajate vanuse vahemik oli 19-48 aastat ning 68,3% vastanutest olid alla 24-aastased. Kõige enam oli vastajaid vanuses 22, veidi alla kolmandiku ehk 29% (vt Joonis 2).

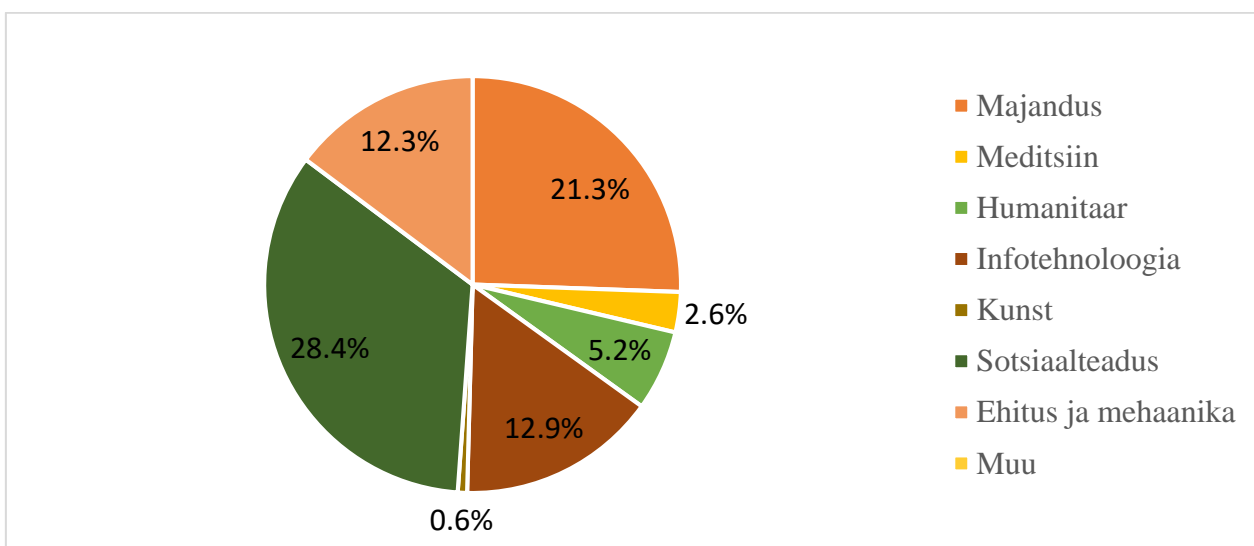
Joonis 2. Küsitluses osalenute vanused
Allikas: Autori koostatud, lisa 2 alusel

Joonisel 3 on näha, et kõige enam osales küsitluses bakalaureusekraadi omandatavaid tudengeid, lausa 65,8%. Magistrikraadi omandatavaid oli 20,6% ning ülejäänud haridustasemete määrad jäid 9% ja 1,9% vahele.

Joonis 3. Küsitluses osalenute omandatavad haridustasemed
Allikas: Autori koostatud, lisa 2 alusel

Joonisel 4 selgub, et vastajate seas oli kõige enam sotsiaalteaduste (28,4%) ning majanduse valdkonna (21,3%) tudengeid. Ehituse ja mehaanika ning ka infotehnoloogia valdkonna tudengite määrad jäid mõlemad 12% lähedale. Ülejäänud õpitavate erialade valdkondade määrad jäid alla 6%-i ning kõiki nimetatud valdkondi saab leida lisa 2.

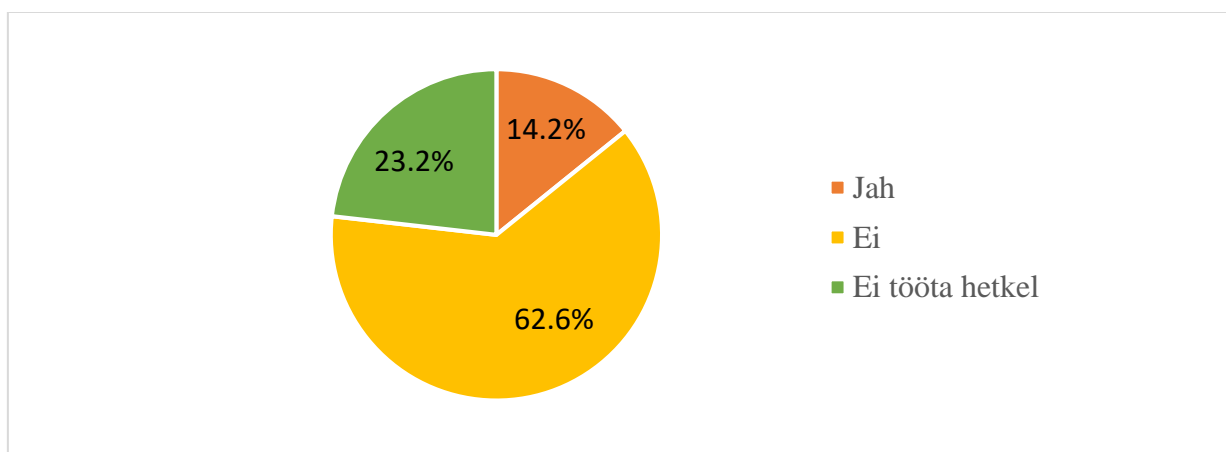

Joonis 4. Küsitluses osalenute õpitava eriala valdkonnad
Allikas: Autori koostatud, lisa 2 alusel

Profiiliküsimuste hulgas oli ka vastajate praegune töökoormus ning kättesaadav netopalk, mille vastused leiab lisast 2. Neid andmeid on kasutatud tulemuste analüüsimisel ning seoste leidmisel. Profiiliküsimused annavad üldise ülevaate vastajate taustast ning valimi erinevusest. Samuti annab see võimaluse analüüsida, kas profiil mõjutab kuidagi tudengite teadlikkust ning seoseid ümbrikupalgaga.

2.2. Küsitluse tulemused ja analüüs

Esimese küsimusena uuriti tudengitelt, kas nad saavad hetkel ümbrikupalka. 155-st vastajast 22 ehk 14,2% valis vastuseks „Jah“, 62,6% valis vastuseks „Ei“ ning 23,2% vastanutest ei tööta hetkel (vt Joonis 5). Ümbrikupalka saavate tudengite sugu jagunes täpselt kaheks, 50% nendest olid naised ning 50% mehed (Lisa 3). Vastanute vanus oli vahemikus 19 kuni 27 aastat ning enim oli ümbrikupalga saajaid vanuses 20, mille määraks vastajate seas oli 27,3%. Ümbrikupalga saajate hulgas oli kõige rohkem bakalaureusekraadi omandavaid tudengeid (68,2%), teisel kohal oli 22,7% määraga magistrikraadi omandavad tudengid ning 9,1% vastanutest omandab rakenduskõrgharidust. Lisas 3 on välja toodud ka mustalt palka saavate tudengite kättesaadavad netopalgad ning töökoormused, kuid nende vahel seoseid ei leitud.

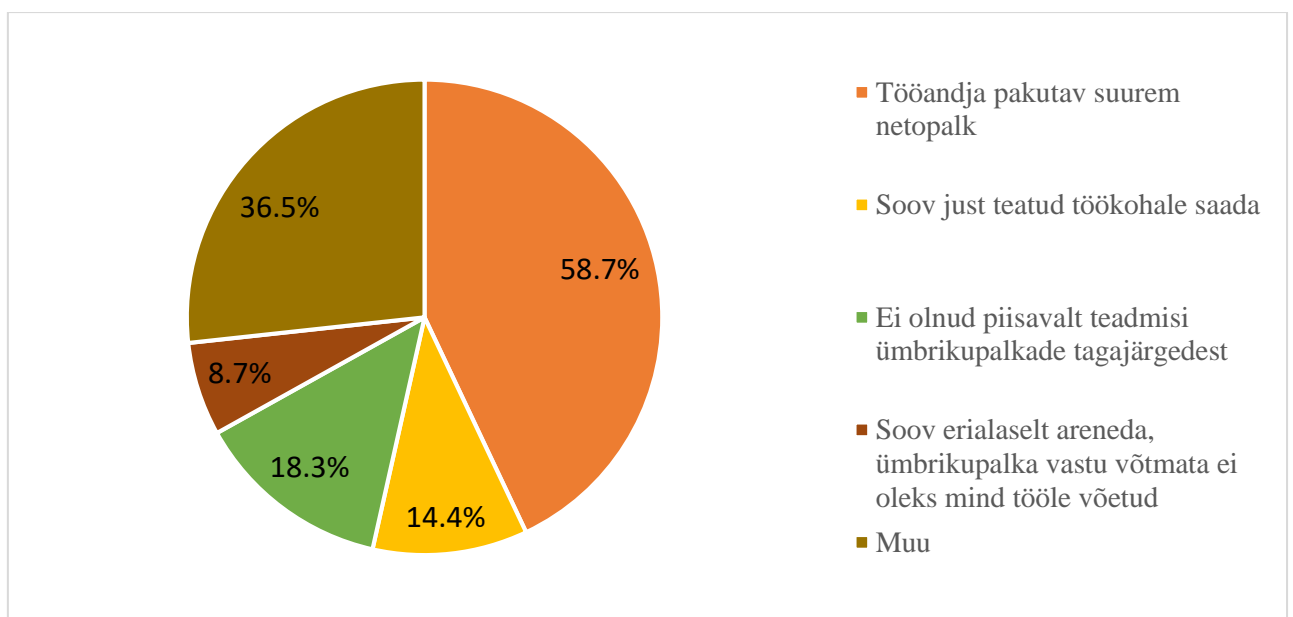

Joonis 5. Küsitluses osalenute osakaal, kes saavad hetkel ümbrikupalka

Allikas: Autori koostatud, lisa 3 alusel

Samuti on lisas 3 ka välja toodud, et lausa 105 tudengit 155-st ehk 67,7% on saanud kunagi ümbrikupalka ning 32,3% ei ole seda kunagi saanud. Ümbrikupalka saanute seas sai seda täies ulatuses 49,1% vastanutest, osaliselt saanute määr on 26,4% ning nii täies ulatuses kui ka osaliselt on saanud ümbrikupalka 24,5% tudengitest.

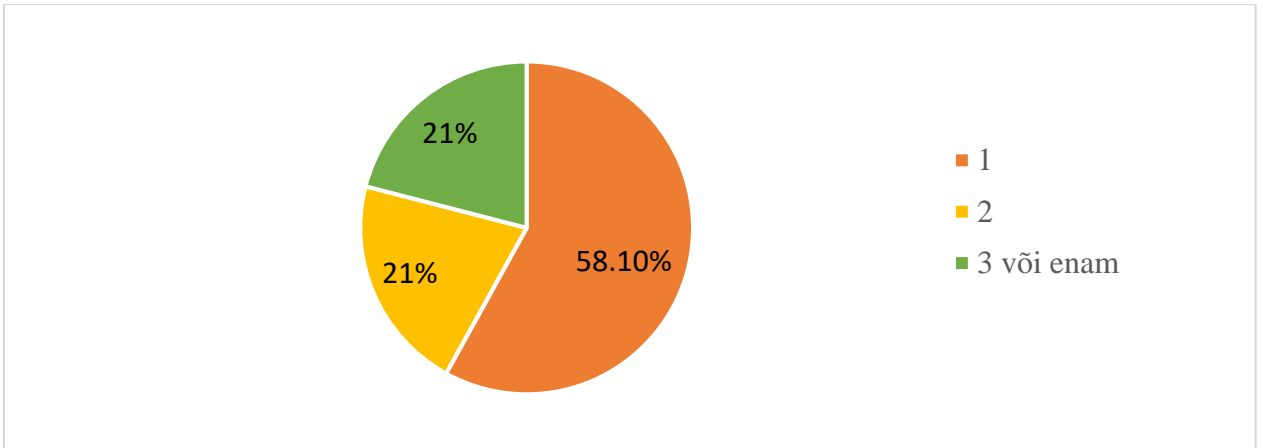
Järgnevalt küsiti ümbrikupalkadega kokku puutunud tudengitelt selle vastuvõtmise põhjuseid. Kõige suuremaks ajendiks väitsid tudengid olevat tööandja pakutavat suuremat netopalka, mille valisid lausa 58,7% vastanutest (vt Joonis 6). 18,3% arvasid, et neil ei olnud piisavalt teadmisi ümbrikupalkade tagajärgedest, 14,4% leidsid, et nende ajendiks oli just teatud töökohale saada ning 8,7% vastanutest väitis, et neil oli soov erialaselt areneda ning ümbrikupalka vastu võtmata ei oleks neid tööle võetud. Lisas 3 on välja toodud veel mitmeid ümbrikupalkade vastuvõtmise põhjuseid. Nende seas on näiteks soov alaealisena lubatavast rohkem töötunde teha; tööandja surve; teadmatus, et tööandja maksab ümbrikupalka; muude valikute puudumine; lühikese tööperioodi tõttu leppimine tööandja tingimustega jne.

Joonis 6. Ümbrikupalka saanute või hetkel saavate küsitletute ümbrikupalga vastuvõtmise põhjused

Allikas: Autori koostatud, lisa 3 alusel

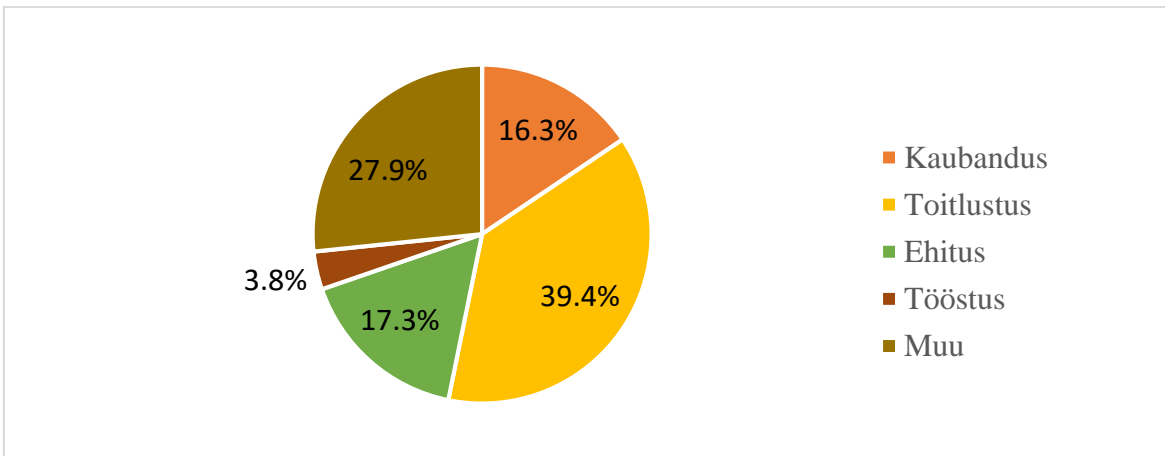
Tudengitelt uuriti ka tööandjate arvu, kes on neile ümbrikupalka maksnud ning 58,1% vastas, et neile on maksnud mustalt vaid üks tööandja (vt Joonis 7). 21% ümbrikupalka saanutest väidab, et on seda saanud kahe erineva tööandja käest ning samuti 21% ehk 22 inimest 105-st on saanud lausa kolme või enama tööandja käest ümbrikupalka.

Joonis 7. Ümbrikupalka saanute või hetkel saavate küsitletute tööandjate arv, kes on neile maksnud ümbrikupalka

Allikas: Autori koostatud, lisa 4 alusel

Järgnevalt küsiti uuringus osalenutelt valdkonda, kus töötades on saadud ümbrikupalka. Selgus, et kõige enam on ümbrikupalka saadud just toidlustuses, kus vastanute määr oli 39,4% ehk 41 tudengit 155-st (vt Joonis 8). Ehituses on saanud palka mustalt 17,3% ning kaubanduses 16,3% vastanutest. Tööstuses ning IT valdkonnas on saajate määr mõlemas 3,8% ning samuti toodi välja ka valdkonnad nagu teenindus, sport, põllumajandus, haljastustööd jne, mis on leitavad lisa 4.

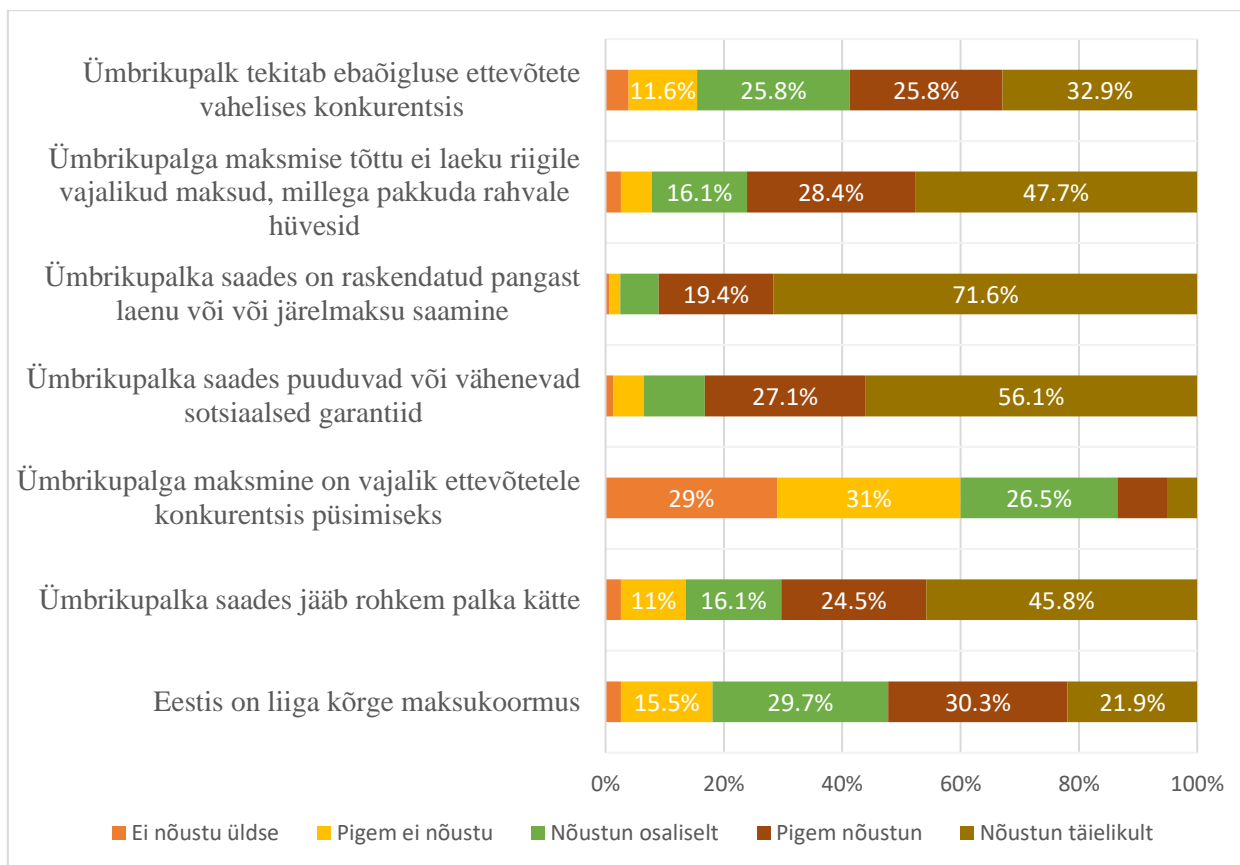
Joonis 8. Ümbrikupalka saanute või hetkel saavate küsitletute valdkonnad, milles töötades saadi ümbrikupalka

Allikas: Autori koostatud, lisa 4 alusel

Tudengitelt uuriti nende arvamust, kas nad olid enda arust teadlikud ümbrikupalka vastu võttes selle tagajärjedest. Lisas 4 selgub, et 48,6% tudengitest valis vastuseks „Jah“, 32,7% valis „Osaliselt“ ning 18,7% valis vastuseks „Ei“. Küsitluses selgus ka, et 76,8% tudengitest ei poolda ümbrikupalkade maksmist ning 23,2% pooldab seda. Kui aga uurida hetkel ümbrikupalka saavate

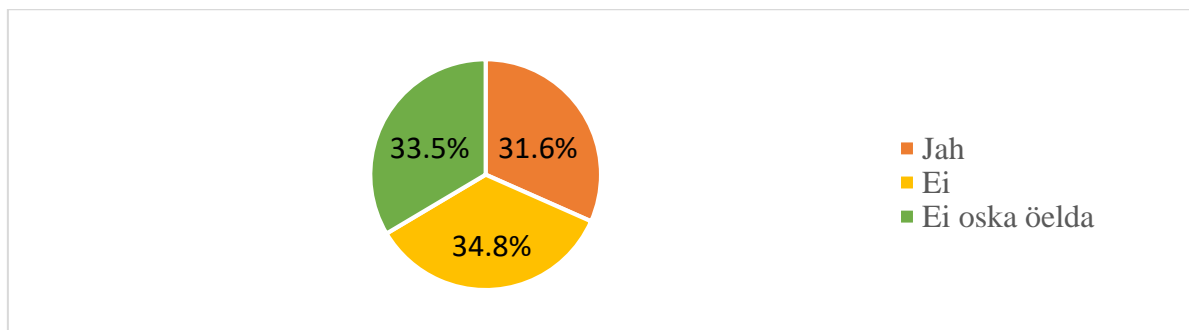
tudengite vastuseid, siis 40,9% vastanutest pooldavad ning 59,1% neist ei poolda ümbrikupalkade maksmist. Seega võib väita, et suurem osa hetkel ümbrikupalka saavad tudengid tegelikult ei poolda ümbrikupalkade maksmist, kuid siiski on ise sellega nõustunud.

Järgnevalt esitati tudengitele seitse erinevat väidet ümbrikupalkade kohta (vt Joonis 9). Selleks kasutati Likerti 5-pallilist skaalat, kus tähistused olid: 1- ei nõustu üldse; 2- pigem ei nõustu; 3- nõustun osaliselt; 4- pigem nõustun; 5- nõustun täielikult. Väite „Eestis on liiga kõrge maksukoormus“ puhul valis 30,3% tudengitest vastusevariandiks „pigem nõustun“ ning 29,7% vastanutest valis „nõustun osaliselt“. Veidi alla poole vastanutest ehk 45,8% nõustus täielikult väitega „Ümbrikupalka saades jääb rohkem palka kätte“. Väitega „Ümbrikupalga maksmine on vajalik ettevõtetele konkurentsipüsimiseks“ ei nõustunud üldse 29% tudengitest, 31% valis vastuseks „pigem ei nõustu“ ning 26,5% nõustus osaliselt. Enam kui pooled tudengitest ehk 56,1% nõustusid täielikult väitega, et ümbrikupalka saades puuduvad või vähenevad sotsiaalsed garantiid. Lausa 71,6% vastanutest valis väite „Ümbrikupalka saades on raskendatud pangast laenu või järelmaksu saamine“ puhul vastuseks „nõustun täielikult“. 47,7% tudengitest nõustus täielikult väitega „Ümbrikupalga maksmise tõttu ei laeku riigile vajalikud maksud, millega pakkuda rahvale hüvesid“. Viimase väite „Ümbrikupalk tekitab ebavõrdsuse ettevõtete vahelises konkurentsipuhul nõustus täielikult 32,9% vastanutest, ligi veerand tudengitest valis vastuseks „pigem nõustun“ ning sama suur osakaal valis ka vastuseks „nõustun osaliselt“.

Joonis 9. Vastajate arvamused ümbrikupalkade kohta käivate väidete kohta
Allikas: Autori koostatud, lisa 4 alusel

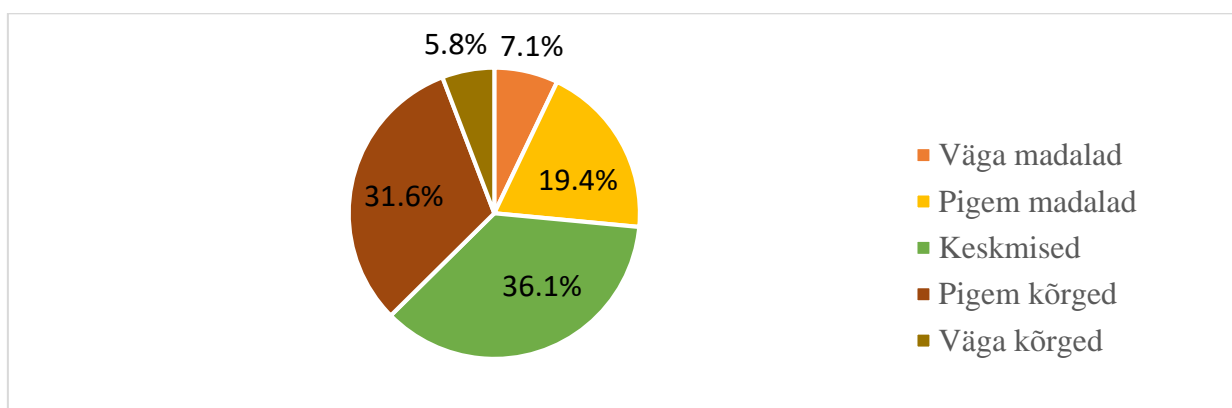
Järgnevalt uuriti tudengitelt, kas nad oleksid nõus vastu võtma ümbrikupalka, kui neile seda pakutakse. 31,6% tudengitest valis oma vastuseks „Jah“, 34,8% valis „Ei“ ning 33,5% valis vastuseks „Ei oska öelda“ (vt Joonis 10). Tegu on väga suure osakaaluga, kui eeldada, et lausa 65,1% tudengitest ei välistaks täielikult ümbrikupalga vastuvõtmist. Uuringust selgus ka, et 16,1% tudengitest on kunagi pakutavast ümbrikupalgast loobunud (Lisa 5).

Joonis 10. Küsitluses osalenute osakaal, kes oleks nõus vastu võtma ümbrikupalka.
Allikas: Autori koostatud, lisa 5 alusel

Lisas 5 selgub, et lausa 141 tudengit 155-st ehk 91% vastanutest teab kedagi, kes saab või on saanud ümbrikupalka. Kui tudengitelt aga küsiti arvamust, kas nende meelest peaks olema ümbrikupalga vastuvõtjatel suurem vastutus ja karistus, siis 76,1% valis vastuseks „Ei“ ning vaid 23,9% leidis, et peaks olema.

Küsitluses paluti tudengitel hinnata oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta ning keskmiseks hindas oma teadmisi 36,1% tudengitest, 31,6% hindas teadmisi pigem kõrgeks ning 19,4% arvas, et nende teadmised on pigem madalad (vt Joonis 11). Väga kõrgeks hindas oma teadmisi vaid 9 vastajat 155-st ehk 5,8% ning väga madalaks 7,1% tudengitest. Seega võib väita, et tudengid hindavad oma teadmisi ümbrikupalkade tagajärgede kohta pigem heaks, sest ligi kolmveerand protsenti vastajatest peab enda teadmisi keskmiseks või keskmisest kõrgemaks.

Joonis 11. Küsitluses osalenute hinnangud oma teadmiste kohta ümbrikupalkade maksmise tagajärgedest

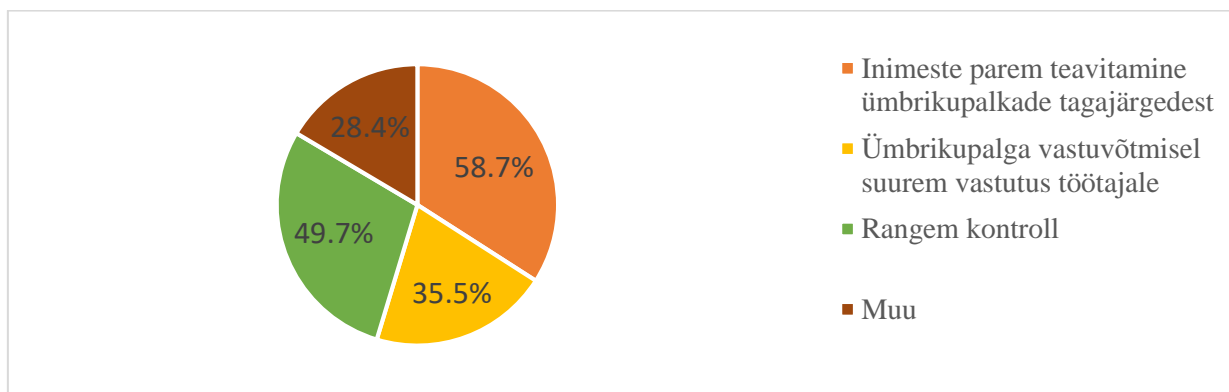
Allikas: Autori koostatud, lisa 5 alusel

Kui aga uurida nende tudengite hinnangut oma teadmiste kohta, kes nõustuksid pakutava ümbrikupalgaga, siis veidi alla pooled vastajatest ehk 44,9% pidas oma teadmisi ümbrikupalkade tagajärgede kohta keskmiseks, 24,5% hindasid oma teadmisi pigem kõrgeks ning 10,2% väga kõrgeks (Lisa 5). Seega kokku lausa 79,6% ümbrikupalgaga nõustuvate tudengite hinnang enda teadmiste kohta ümbrikupalkade tagajärgede kohta on keskmine või keskmisest kõrgem. Sellest võib järeldada, et tudengite nõustumine pakutava ümbrikupalgaga ei ole seotud nende väheste teadmistega selle tagajärgedest.

Kui võrrelda majanduseriala teiste erialade tudengitega, siis selgus, et teiste erialade tudengid hindavad oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta vaid veidi kõrgemaks kui majanduslase erialaga tudengid (Lisa 5). 72,7% majandust õppivatest tudengitest hindas oma

teadmisi keskmiseks või keskmisest kõrgemaks ning teiste erialade tudengite puhul oli selleks määraks 73,8%. Seega võib väita, et majandusosalase erialaga tudengite teadmised ümbrikupalkade kohta ei erine teiste erialade tudengite teadmistest.

Tudengitelt uuriti, millised on parimad meetmed nende arvates ümbrikupalkade vähendamiseks. Üle poolte vastajatest ehk 58,7% leidis, et lahenduseks oleks inimeste parem teavitamine ümbrikupalkade tagajärgedest (vt Joonis 12). Veidi alla poole ehk 49,7% arvas, et rangem kontroll vähendaks ümbrikupalkade maksmist ning 35,5% tudengitest leidis, et lahenduseks oleks suurem vastutus töötajale ümbrikupalga vastuvõtmisel. Lisas 5 on välja toodud veel erinevaid tudengite pakutavaid lahendusi, mille seas on näiteks: maksukoormuse vähendamine ning maksupoliitika muutmine; rangem kontroll ning vastutus just tööandjale; palgatõus ning kõrgem elatustase; sularaha kaotamine; maksusüsteemi lihtsustamine; vanaduspensioniea madalamaks muutmine jne.

Joonis 12. Küsitluses osalenute arvates parimad meetmed ümbrikupalkade vähendamiseks
Allikas: Autori koostatud, lisa 5 alusel

Viimasena paluti tudengitel nimetada kogu rahva sotsiaalsed hüved, mis on olemas tänu maksude maksmisele ning ka sotsiaalsed garantiid, millest loobutakse ümbrikupalka vastu võttes. Kogu rahva sotsiaalsetest hüvedest olid enim mainitud: arstiabi, tasuta haridus ja ühistransport, teedevõrk, infrastruktuur, korrakaitse, päästeamet jne (Lisa 6). Ümbrikupalka vastu võttes loobutavatest sotsiaalsetest garantiidest olid enim mainitud: kättesaadava pensioni suuruse muutumine, ravikindlustus, töötuskindlustus, pangast laenu saamise raskendatus, vanemahüvitis jne.

Bakalaureusetöös püstitati viis erinevat hüpoteesi, millest neli said kinnituse ning üks lükati ümber. Esimene hüpotees „Vähemalt 60% tudengitest on saanud ümbrikupalka“ sai kinnituse. Lisas 3 on näha, et 67,7% tudengitest tunnistasid, et on saanud kunagi ümbrikupalka. Järgmise

hüpoteesi „Vähemalt 8% tudengitest saab hetkel ümbrikupalka“ tulemused olid välja toodud joonisel 5 ning ka see hüpotees sai kinnituse. Uuringus selgus, et lausa 14,2% tudengitest saab hetkel ümbrikupalka. Kolmas hüpotees „Majandusalase erialaga tudengid hindavad oma teadmisi ümbrikupalkade kohta paremaks kui teiste erialade tudengid“ lükati ümber. Lisas 5 on välja toodud, et 72,7% majandusalase eriala tudengitest hindas oma teadmisi keskmiseks või keskmiseks kõrgemaks, samas kui teiste erialade puhul oli selleks määraks 73,8%. Neljas hüpotees „Suurem osa tudengitest olid teadlikud ümbrikupalkade tagajärgedest ümbrikupalka vastu võttes“ sai samuti kinnituse. Lisas 4 on välja toodud, et vaid 18,7% tudengitest arvas, et nad ei olnud ümbrikupalka vastu võttes teadlikud selle tagajärgedest, 48,6% olid teadlikud ning 32,7% olid osaliselt teadlikud. Viimane hüpotees „Peamiseks motiiviks ümbrikupalga vastuvõtmisel on tööandja pakutav suurem netopalk“ leidis samuti kinnitust. Joonisel 6 oli välja toodud, et 58,7% tudengitest valis ümbrikupalga vastuvõtmise põhjuseks just tööandja pakutava suurema netopalka, olles enim valitud põhjus.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Küsitluse tulemuste põhjal võib väita, et ümbrikupalga saajate osakaal tudengite seas on üsna suur ning levinud on ta rohkem just alla 23-aastaste noorte seas. Tudengid on küll teadlikud ümbrikupalkade vastuvõtmise tagajärgedest ning suurem osa ka ei poolda selle maksmist, kuid siiski lepitakse selle vastuvõtmisega. Nagu uuringus selgus, siis hetkel mustalt palka saavate tudengite seast enam kui pooled tegelikult ei poolda selle maksmist, kuid on siiski sellega leppinud. Seega on suurem osa tudengitest teadlikud ümbrikupalkade tagajärgedest, kuid siiski on ka neid, kelle teadmised on vähesed ning teavitamine aitab kindlasti seda parandada.

Nagu selgus küsitluses, siis ei ole harvad ka olukorrad, kus makstavast ümbrikupalgast saadakse teada alles hiljem. Paljud tudengid on nõustunud saama palka mustalt, sest nad mõistavad, et lühikese perioodi jooksul saadud ümbrikupalgal ei ole neile nii suurt mõju. Paljud on arvamusel, et meie põlvkond ei ela pensionieani selle pideva tõstmise tõttu ning nii ei ole ka motivatsiooni koguda endale pensionifondi summasid, mida ei pruugi tulevikus näha. Levinud on ka ümbrikupalga saamine alaealisena, põhjuseks võib olla kas noorte teadmatuse ära kasutamine või tõesti on noortel soov ja vajadus teha seadusega lubatavast rohkem töötunde.

Enamasti on mustalt maksmise initsiatiiv siiski tööandjal, sest tema jaoks saadav kasu on palju suurem kui töövõtjal ning tihti ei oska töötajad sellest ka ära öelda. Kuid küsitluses selgus, et siiski

leidub ka neid inimesi, kes julgevad pakutavast ümbrikupalgast ära öelda. Suur osa tudengitest leidis, et just ettevõtjatel peaks olema rangem kontroll ümbrikupalkade maksmisel, kuid ka töötajatele tuleks panna suurem vastutus ümbrikupalga vastuvõtmisel. Samuti selgus, et mustalt töötasu maksmine on levinud väga erinevates valdkondades.

Uuringu tulemused näitasid, et suurema osa tudengite arvates on Eestis liiga kõrge maksukoormus ning ka ümbrikupalkade vähendamise meetmena pakuti välja maksukoormuse vähendamist. Kuid vähendades maksukoormust, peab selle arvelt tulema raha riigikassase mujalt või vähendama erinevaid kulutusi. Kuna maksud on suur osa riigieelarve tulust, siis ei ole maksukoormuse vähendamine lihtne.

Seega ümbrikupalkade vähendamiseks tuleks inimesi rohkem teavitada ümbrikupalkade maksmise tagajärgedest ning rohkem kontrollida tööandjaid. Samuti tuleks anda suurem vastutus ka töövõtjatele ümbrikupalga tahtliku nõustumise puhul. Abiks võib olla ka pensionisüsteemi muutmine ja vanaduspensioniea vähendamine. Probleemiks on ka see, et elukallidus tõuseb kiiremini kui palgad ning selle stabiliseerumisel väheneks ehk ka ümbrikupalkade levik. Ka sularaha kaotamine oleks üheks lahenduseks, mis tulevikus kindlasti muudaks mustalt palga maksmise väga raskeks. Kuid selleni jõudmiseni läheb veel kaua aega, sest tegu oleks suure muudatusega ühiskonnas. Kuid eelkõige on oluline siiski koostöö ja usaldus rahva ning valitsuse vahel, sest ilma selleta ei saa olukord riigis muutuda paremaks.

KOKKUVÕTE

Maksude kogumine on vajalik riigi toimimiseks ning kogu ühiskonna heaolu parandamiseks. Maksud võimaldavad rahastada erinevaid üldkasutatavaid asju ning teenuseid nagu näiteks riigikaitset, tervishoidu ja haridust ning need on võimaldatud kõigile, olenemata maksude tasumise suurusest. Kahjuks on aga maksudest kõrvalehoidumine levinud igas ühiskonnas ning selle eesmärgiks on maksukohustuse vähendamine ning tulude suurendamine. Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel oli Eestis 2017. aastal ümbrikupalga saajaid lausa 13% ning hinnanguliselt jäi riigieelarvesse laekumata ligikaudu 150 miljonit eurot.

Maksude hoidumine võib toimuda nii tööandja kui ka töötaja initsiatiivil. Kõige levinumaks maksudest kõrvalehoidumise viisiks on näiteks tulu täielikult või osaliselt deklareerimata jätmine, maksuseaduste lünkade ärakasutamine ning kulude vale kajastamine. Hoidudes kõrvale maksudest, väheneb riigi saadav maksutulu, millega pakutakse kogu ühiskonnale hüvesid ja kaitset. See mõjub negatiivselt ka ettevõtete vahelisele konkurentsile, pannes ebaausasse olukorda ausalt makse maksvad ettevõtted. Samuti vähenevad ka maksudest kõrvalehoiduva töötaja jaoks tema sotsiaalsed garantiid, temale makstavad hüvitiste summad vähenevad või lausa puuduvad ning ka tulevikus saadava pensioni summa väheneb. Ümbrikupalkade maksmise tõkestamiseks on oluline range kontroll ning karistused, kuid kõige olulisem on inimeste harimine selles vallas, et inimesed mõistaksid ümbrikupalkade maksmise tagajärgi.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli teada saada Eestis õppivate tudengite teadlikkus ja motiivid ümbrikupalga vastuvõtmisel, samuti ka nende kokkupuuted ümbrikupalgaga. Selle jaoks korraldati Eestis õppivate tudengite seas küsitlus ning tulemuste abil tehti järeldusi ümbrikupalkade maksmise ning vastuvõtmise vähendamiseks.

Bakalaureusetöös püstitati viis erinevat hüpoteesi, millest neli said kinnituse ning üks lükati ümber. Esimene hüpotees „Vähemalt 60% tudengitest on saanud ümbrikupalka“ sai kinnituse, küsitluses selgus, et 67,7% vastanutest on saanud palka mustalt. Järgnev hüpotees „Vähemalt 8% tudengitest saab hetkel ümbrikupalka“ sai samuti kinnituse, lausa 14,2% tudengitest tunnistasid ümbrikupalga saamist. Kolmas hüpotees „Majandusalase erialaga tudengid hindavad oma teadmisi

ümbrikupalkade kohta paremaks kui teiste erialade tudengid“ lükati aga ümber, selgus et teiste erialade tudengid hindasid oma teadmisi isegi veidi paremaks, kui majanduslase erialaga tudengid. Neljas hüpotees „Suurem osa tudengitest olid teadlikud ümbrikupalkade tagajärgedest ümbrikupalka vastu võttes“ sai kinnituse, veidi alla poole vastajatest tunnistasid, et olid teadlikud tagajärgedest ning 32,7% tunnistasid, et olid osaliselt teadlikud. Ka viimane hüpotees „Peamiseks motiiviks ümbrikupalga vastuvõtmisel on tööandja pakutav suurem netopalk“ sai kinnituse, 58,7% tudengitest valis ümbrikupalga vastuvõtmise põhjuseks just tööandja pakutava suurema netopalka, olles enim valitud põhjus.

Ümbrikupalga saajate osakaal tudengite seas on üsna suur ning kõige enam on levinud just alla 23-aastaste noorte seas. Selgus, et kõige enam on tudengid saanud ümbrikupalka just toitlustuse valdkonnas töötades, samuti olid populaarsed valdkonnad ka kaubandus ja ehitus. 76,8% tudengitest ei poolda ümbrikupalkade maksmist, kuid 31,6% oleksid nõus vastu võtma pakutava ümbrikupalga. Lausa 91% vastanutest teab kedagi, kes saab või on saanud palka mustalt ning ligi veerand tudengitest nõustus sellega, et ümbrikupalga vastuvõtjatel peaks olema suurem karistus. Küsitluses selgus, et tudengid peavad oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta pigem heaks, 36,1% hindas oma teadmisi keskmiseks ning 37,4% kas pigem kõrgeks või väga kõrgeks.

Tudengite arvates oleks parimaks meetmeks ümbrikupalkade vähendamiseks inimeste teavitamine ümbrikupalkade tagajärgedest, samuti ka rangem kontroll ning suurem vastutus töötajale selle vastuvõtmisel. Lahendusteks pakuti veel maksukoormuse vähendamist, maksupoliitika muutmist ning maksusüsteemi lihtsustamist, elatustaseme tõusu, sularaha kaotamist ning vanaduspensioniea madalamaks muutmist. Oluline on see, et inimesed mõistaksid ümbrikupalkade maksmise tagajärgi ja maksudest saadavaid hüvesid ning keeldusid pakutavast ümbrikupalgast. Kuid eelkõige on oluline valitsuse ja rahva vaheline koostöö ning valitsuse usaldusväärsus ja õiglane suhtumine maksumaksjatesse, et maksude maksmine ei toimuks kohustusest, vaid eelkõige vabast tahtest.

SUMMARY

STUDENTS AWARENESS AND MOTIVES ACCEPTING ENVELOPE WAGE

Kerty Kukispuu

Tax collection is essential for countries to function properly and to improve the welfare of the whole society. Taxes allow to finance different public goods and services like national defence, health care and education, all those are enabled for everyone, regardless of the amount of tax payment. Unfortunately tax evasion is common in every society and the aim is to reduce tax liability and decrease revenues. According to the Estonian Institute of Economic Research, 13% received an envelope wage in Estonia in 2017 and approximately 150 million euros was not received to the government budget.

Tax evasion can take place at the initiative of the employer or the employee. Common forms of tax evasion are total or partial non-declaration of income, the utilization of loopholes and misrepresentation of costs. By evading taxes, decreases the tax revenue that offers benefits and protection for the whole society. It also has a negative effect on business competition, putting the fairly paying companies in an unfair situation. Also the social guarantees will decrease for the tax evading employee, the amount of different compensations paid for the employee will reduce or do not even exist, also the amount of pension received in the future will decrease. Extreme inspection and penalties are important for preventing the payment of envelope wages, but most important is to educate the people for them to understand the consequences of the envelope wages.

The aim of the bachelor thesis was to find out Estonian university students awareness and motives for accepting envelope salary, also their exposure with envelope salaries. For this was conducted the survey among Estonian university students and the results were used to make conclusions on reducing the payment and acceptance of envelope wages.

In the bachelor thesis was set up five different hypothesis, four of them were confirmed and one of them was dismissed. The first hypothesis „At least 60% of university students have received an envelope wage“ was confirmed, the survey revealed that 67,7% have received an envelope wage.

Next hypothesis „At least 8% of university students are receiving envelope wage“ was also confirmed, 14,2% of the students admitted receiving an envelope wage. Third hypothesis „University students studying economics will value their knowledges about envelope wages higher than other speciality students“ was dismissed, turned out that students with other specialities valued their knowledges even a little higher than the students who are studying economics. Fourth hypothesis „Most of the university students were aware of the consequences of envelope wages while accepting the envelope wage“ was confirmed, slightly less than half of the respondents admitted being aware of the consequences, 32,7% admitted being partly aware. Last hypothesis „Main motive for accepting the envelope wage is a higher net salary offered by the employer“ was confirmed, 58,7% students chose to accept the envelope wage because of the higher net salary offered bt the employer, being the most chosen reason.

Percentage of students receiving the envelope wage is rather high and is most common among the young people under the age of 23. Turned out that students have received the envelope wage most in food industry, also popular is trading and construction sector. 76,8% do not support paying envelope wages, but 31,6% would be willing to accept the offered envelope wage. 91% of the respondents knows someone who receices or have received envelope wage and nearly quarter of students agreed that people who have accepted envelope wage should have stronger punishments. The survey revealed that students value their knowledges about consequences on paying envelope wages rather good, 36,1% valued their knowledges moderate and 37,4% valued it rather high or very high.

In the opinion of students, the best way to reduce the envelope wages would be to inform people of the consequences of the envelope wages, also stronger inspection and bigger responsibility for employees for accepting it. As a solution students also proposed a reduction in tax burden, change in tax policy and simplification of the tax system, increase in living standards, loss of cash and reduction in the retirement age. It is important for people to understand the consequences of the payment of envelope wages and the benefits received from taxes and to reject the envelope salary if offered. But the most important is the cooperation between the government and people, also the reliablity and fair attitude towards tax payers, so that tax paying would not happen because of the obligation, but from free will.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Baltic News Service. (2018). Rahandusministeerium: vaba tööjõuressurss võib olla ammendunud. – *Postimees*, 14. november. Kättesaadav: <https://majandus24.postimees.ee/6453473/rahandusministeerium-vaba-toojuouressurss-voib-olla-ammendunud>, 16. november 2018.
- Barth, E., Ognedal, T. (2017). Tax Evasion in Firms. – *Labour*, Vol. 32, Issue 1, 23-44. Kättesaadav: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/labr.12111>, 22. november 2018.
- Braithwaite, V. (2016). *Taxing Democracy: understanding tax avoidance and evasion*. London; New York: Routledge. Kättesaadav: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/nlibee-ebooks/detail.action?docID=4817142>, 20. oktoober 2018.
- Comparative price levels of consumer goods and services. (2018) European Statistical Office. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Comparative_price_levels_of_consumer_goods_and_services#Price_convergence, 20. oktoober 2018.
- Eesti elanike maksutahte uuring 2018. (2018). Kantar Emor. Pressikonverents 19.11.2018. Kättesaadav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/uudised-pressiinfo/pressimaterjalid/maksutahte_uuringu_pressikonverents_19112018.pdf, 22. november 2018.
- Elu hoidja. (2018). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://palk.emta.ee/>, 20. oktoober 2018.
- Ettevõtjate hinnangud ümbrikupalkade maksmise kohta. (2018). Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Pressikonverents 30.05.2018. kättesaadav: https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2018-05/%C3%9Cmbrikupalga%20teemaline%20pressikonverents_esitlused.PDF, 29. oktoober 2018.
- Gheorghiu, V. (2012). Ways to reduce undeclared work. – *Perspectives of Business Law Journal*, Vol. 1, Issue 1. Kättesaadav: <http://www.businesslawconference.ro/revista/articole/an1nr1/23%20Valeria%20Gheorghiu%20Eng.pdf>, 20. oktoober 2018.
- Hokamp, S., Gulyas L., Koehler, M., Wijesinghe, S. (2018). *Agent-based modelling of tax evasion: theoretical aspects and computational simulations*. New Jersey: Wiley.
- Illegaalse alkoholi ja sigarettide tarbimine ja kaubandus ning ümbrikupalkade maksmine Eestis 2017 (elanike hinnangu alusel). (2018). Eesti Konjunktuuriinstituut. Kättesaadav: https://www.emta.ee/sites/default/files/news-related-files/varimajanduse_uuring_2017.pdf, 19. oktoober 2018.
- James, S., Nobes, C. (1996). *The economics of taxation: principle, policies and practice*. New York: Prentice Hall.
- Jätkub teavituskampania „Maksmata maksud jätaavad jälje“. (2011). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/jatkub-teavituskampania-maksmata-maksud-jatavad-jalje>, 22. oktoober 2018.

- Karistusseadustik. RT I, 29.06.2018, 66. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129062018066>, 10. november 2018.
- Keda ohustab Eestis ümbrikupalk? (2018). CV Keskus. Kättesaadav: <https://www.cvkeskus.ee/karjaarikeskus/tooturu-uudised/palk/keda-ohustab-eestis-umbrikupalk>, 22. oktoober 2018.
- Kirchler, E. (2009). *The Economic Psychology of Tax Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kranich, K. (2018). Maksu- ja tolliamet alustas ümbrikupalga vastase teavituskampaaniaga. – *Postimees*, 10. juuli. Kättesaadav: <https://majandus24.postimees.ee/4633087/maksu-ja-tolliamet-alustas-umbrikupalga-vastase-teavituskampaaniaga>, 2. november 2018.
- Laid, V. Maksuamet tahab ümbrikupalga eest ka töötajad vastutama panna. (2018). *Eesti Rahvusringhääling: uudised*. (Toim.) Koppel, K. kättesaadav: <https://www.err.ee/835655/maksuamet-tahab-umbrikupalga-eest-ka-tootajad-vastutama-panna>, 10. november 2018.
- Lehis, L. (2017). *Eesti maksuseaduste kommentaarid*. Tartu: Casus Tax Services.
- Lehis, L. (2012). *Maksuõigus*. 3. tr. Tallinn: Kirjastus Juura.
- Leibfritz, W. (2011). *Undeclared Economic Activity in Central and Eastern Europe. How Taxes Contribute and How Countries Respond to the Problem*. Policy Research working paper, No. 5923. Washington, DC: World Bank. Kättesaadav: <http://documents.worldbank.org/curated/en/884341468034745739/pdf/WPS5923.pdf>, 22. oktoober 2018.
- Lymer, A., Hasseldine, J. (2002). *The international taxation system*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Maksud ja maksusüsteem. (2018). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.eesti.ee/et/raha-ja-omand/maksud-ja-raha/maksud-ja-maksususteem/>, 2. november 2018.
- Maksudkorralduse seadus. RT I, 31.05.2018, 24. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018024>, 11. november 2018.
- Maksudkorralduse seaduse seletuskiri. (2014). Rahandusministeerium. Kättesaadav: https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/maksud/mks_sel_etuskiri_01_07_2014.docx, 2. november 2019.
- Maksumäärad. (2018). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/eraklient/tulu-deklareerimine/maksumaarad>, 15. november 2018.
- Maksuvaba tulu alates 1. jaanuarist 2018. Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/maksuvaba-tulu>, 22. oktoober 2018.
- Medina, L., Schneider, F. (2018). IMF Working Paper. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? International Monetary Fund. Kättesaadav:

- <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2018/wp1817.ashx>, 30. oktoober 2018.
- Meriküll, J., Staehr, K. (2008) *Unreported employment and tax evasion in mid-transition: Comparing developments and causes in the Baltic States*. Tallinn: Eesti Pank.
- MTA hakkab alates aprillist kord kvartalis avaldama ettevõtet käibeid ja töötajate arvu. (2017). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/mta-hakkab-alates-aprillist-kord-kvartalis-avaldama-ettevotete-kaibeid-ja-tootajate-arvu>, 30. oktoober 2018.
- MTA tänab ümbrikupalgast loobujaid. (2015). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/mta-tanab-umbrikupalgast-loobujaid>, 1. november 2018.
- MTA: ümbrikupalk võtab inimeselt ära olulised hüved. (2017). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/mta-umbrikupalk-votab-inimeselt-ara-olulised-huved>, 1. november 2018.
- Nafokov, I. (2013). *Shadow Economy and Organized Crime in a City*. Kazan: Poznaniye Publishers.
- Niitra, S. (2017). Maksuametnikele teeb muret osaline ümbrikupalk. – *Postimees*, 01.06. Kättesaadav: https://maaelu.postimees.ee/4131723/maksuametnikele-teeb-muret-osaline-umbrikupalk?_ga=2.167299390.1683424232.1542278294-1138592934.1538998591, 22. oktoober 2018.
- OECD Economic Surveys: Estonia 2017. (2017). OECD. Kättesaadav: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/eco_surveys-est-2017-en.pdf?expires=1542989945&id=id&accname=oid013565&checksum=B11DE208A90A7B2B64C9B0028E780A5B, 22. oktoober 2018.
- Pangad hakkavad laenuandmisel arvesse võtma MTA-le esitatud palgaandmeid. (2018). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/pangad-hakkavad-laenuandmisel-arvesse-votma-mta-le-esitatud-palgaandmeid>, 20. november 2018.
- Pension, liigid ja soodustused. (2018). Sotsiaalkindlustusamet. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension/pension-liigid-ja-soodustused>, 10. november 2018.
- Pensioni suuruse arvutamine. (2018). Sotsiaalkindlustusamet. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension-toetused/pensioni-suuruse-arvutamine>, 10. november 2018.
- Randlane, K. (2016). *Maksuvõlgade sissenõudmine: üldmenetlus*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Ravikindlustuse seadus. RT I, 22.06.2018, 8. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122062018008>, 3. november 2018.
- Riikliku pensionikindlustuse seadus. RT I, 28.11.2017, 28. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128112017028>, 3. november 2018.

- Roosevelt, F. D. (1936). Kõne, 21. oktoober. Kättesaadav: <https://www.thomhartmann.com/blog/2011/07/wednesday-20-july-11-show-notes>, 22. november 2018.
- Ruuda, L. (2018a). Õppejõud: maksureform pani eestlased ümbrikupalka nõudma. – *Postimees*, 26. oktoober. Kättesaadav: <https://majandus24.postimees.ee/6438422/oppejoud-maksureform-pani-eestlased-umbrikupalka-noudma>, 2. november 2018.
- Ruuda, L. (2018b). Maksuamet: ümbrikupalga vastuvõtmine on karistusvaba varastamine. – *Postimees*, 13. november. Kättesaadav: <https://majandus24.postimees.ee/6452216/maksuamet-umbrikupalga-vastuvotmine-on-karistusvaba-varastamine>, 2. november 2018.
- Sotsiaalmaksuseadus. RT I, 26.10.2018, 24. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126102018024>, 3. november 2018.
- Schneider, F., Enste, D. (2002a). *Hiding in the shadows: the growth of the underground economy*. Washington, D.C: International Monetary Fund. Kättesaadav: <https://www.elibrary.imf.org/view/IMF051/03089-9781589060968/03089-9781589060968/03089-9781589060968.xml>, 30. oktoober 2018.
- Schneider, F., Enste, D. (2002b). *The shadow economy: an international survey*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Sauka, A., Putniņš, T. (2018). Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2017. – *8th Annual Shadow Economy Conference*, 16.05.2018, Riga. Riga: Stockholm School of Economics. Kättesaadav: https://www.sseriga.edu/sites/default/files/2018-07/sseriga_shadow_economy_index_2009-2017.pdf, 30. oktoober 2018.
- Tammert, P. (2005). *Maksundus*. Tallinn: Aimwell.
- Taxing Wages - Estonia. (2018). OECD. Kättesaadav: <http://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-estonia.pdf>, 3. november 2018.
- Tulumaksuseadus. RT I, 29.06.2018, 49. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129062018049>, 10. november 2018.
- Töölepingu seadus. RT I, 26.10.2018, 28. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/126102018028>, 10. november 2018.
- Töötamise register on korrastanud töosuhteid ja suurendanud maksulaekumisi. (2015). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/uudised/tootamise-register-korrastanud-toosuhteid-ja-suurendanud-maksulaekumist>, 10. november 2018.
- Töötasu alammäärad. (2018). Maksu- ja Tolliamet. Kättesaadav: <https://www.emta.ee/et/ariklient/tulud-kulud-kaive-kasum/kinnipeetud-tulumaks-tulumaksu-kinnipidamine/tootasu-alammaarad>, 12. november 2018.
- Töötuskindlustuse seadus. RT I, 04.05.2018, 6. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/104052018006>, 10. november 2018.

- Töötutoetus. (2018). Eesti Töötukassa. Kättesaadav: <https://www.tootukassa.ee/content/toetused-ja-huvitised/tootutoetus>, 3. november 2018.
- Ümbrikupalga maksja varastab iseenda taskust. (2018). – *Äripäev*, 31. august. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/juhtkiri/2018/08/31/umbrikupalga-maksja-varastab-iseenda-taskust>, 22. oktoober 2018.
- Ümbrikupalga saaja enam puhta nahaga ei pääse. (2018). *Äripäev*, 4. jaanuar. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2018/01/04/umbrikupalga-saaja-enam-puhta-nahaga-ei-paase>, 22. oktoober 2018.
- Ümbrikupalga saaja riskib trahviga. (2016). – *Äripäev*, 4. oktoober. Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/kasulik/2016/10/04/umbrikupalga-saaja-riskib-trahviga>, 22. oktoober 2018.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik

Hea tudeng!

Olen Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna tudeng ning vajan Sinu abi oma bakalaureusetöö koostamisel. Käesoleva küsimustiku eesmärgiks on välja selgitada Eestis õppivate tudengite kokkupuuted ümbrikupalkadega, nende teadmised ning motiivid selle vastuvõtmisel. Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 5-10 minutit. Kõik vastused on konfidentsiaalsed ja kogutud andmeid kasutatakse vaid üldistatud kujul.

Suur aitäh kõigile vastajatele!

Märkus: Ümbrikupalgana käsitletakse töötasu, millelt kas osaliselt või täielikult on jäetud maksud maksmata.

1. Kas saad hetkel ümbrikupalka? *
 - Jah
 - Ei
 - Ei tööta hetkel
2. Kas oled saanud kunagi ümbrikupalka? *
 - Jah
 - Ei
3. Millises ulatuses oled saanud/saad ümbrikupalka? (Kui vastasid eelmisele küsimusele "Ei", siis jätkka küsimusega number 8)
 - Täies ulatuses
 - Osaliselt
 - Nii täies ulatuses kui ka osaliselt
4. Miks nõustusid vastu võtma ümbrikupalka?
 - Tööandja pakutav suurem netopalk
 - Soov just teatud töökohale saada
 - Ei olnud piisavalt teadmisi ümbrikupalkade tagajärgedest
 - Soov erialaselt areneda, ümbrikupalka vastu võtmata ei oleks mind tööle võetud
 - Muu _____
5. Mitu erinevat tööandjat on sulle maksnud ümbrikupalka?
 - 1
 - 2
 - 3 või enam

6. Millises valdkonnas töötades said ümbrikupalka?
- Kaubandus
 - Toitlustus
 - Ehitus
 - Tööstus
 - Muu _____
7. Kas olid teadlik ümbrikupalka vastu võttes selle tagajärgedest?
- Jah
 - Ei
 - Osaliselt
8. Kas pooldad ümbrikupalga maksmist? *
- Jah
 - Ei
9. Kuidas nõustud järgnevate väidetega? *

Väited	Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Nõustun osaliselt	Pigem nõustun	Nõustun täielikult
Eestis on liiga kõrge maksukoormus					
Ümbrikupalka saades jääb rohkem palka kätte					
Ümbrikupalga maksmine on vajalik ettevõtetele konkurentsipüsiks					
Ümbrikupalka saades puuduvad või vähenevad sotsiaalsed garantiid					
Ümbrikupalka saades on raskendatud pangast laenu või järelmaksu saamine					
Ümbrikupalga maksmise tõttu ei laeku riigile vajalikud maksud, millega pakkuda rahvale hüvesid					
Ümbrikupalk tekitab ebaõigluse ettevõtete vahelises konkurentsipüsiks					

10. Kas oleksid nõus vastu võtma ümbrikupalka, kui sulle seda pakutakse? *
- Jah
 - Ei
 - Ei oska öelda

11. Kas tead kedagi, kes saab või on saanud ümbrikupalka? *
- Jah
 - Ei
12. Kas oled ka kunagi pakutavast ümbrikupalgast loobunud? *
- Jah
 - Ei
13. Kas arvad, et ümbrikupalga vastuvõtjatel peaks olema suurem vastutus ja karistus? *
- Jah
 - Ei
14. Hinda oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta. *
- Väga madalad
 - Pigem madalad
 - Keskmised
 - Pigem kõrged
 - Väga kõrged
15. Millised oleks sinu arvates parimad meetmed ümbrikupalkade vähendamiseks? *
- Inimeste parem teavitamine ümbrikupalkade tagajärgedest
 - Ümbrikupalga vastuvõtmisel suurem vastutus töötajale
 - Rangem kontroll
 - Muu _____
16. Nimeta kogu rahva sotsiaalsed hüved, mis on olemas tänu maksude maksmisele. *
- _____
17. Nimeta sotsiaalsed garantiid, millest loobud ümbrikupalka vastu võttes. *
- _____
18. Sugu *
- Naine
 - Mees
19. Vanus *
- _____
20. Sinu hetkel omandatav haridustase? *
- Bakalaureus
 - Magister
 - Rakenduskõrgharidus
 - Doktor
 - Muu _____

21. Sinu õpitava eriala valdkond? *

- Majandus
- Meditsiin
- Humanitaar
- Infotehnoloogia
- Kunst
- Sotsiaalteadus
- Loodusteadus
- Ehitus ja mehaanika
- Muu _____

22. Millise koormusega hetkel töötad? *

- 1
- 0,75
- 0,5
- 0,25
- Ei tööta hetkel
- Muu _____

23. Milline on sinu hetkel kättesaadav netopalk? *

- 0, st ei tööta hetkel
- 1–200€
- 201–400€
- 401–600€
- 601–800€
- 801–1000€
- 1001€ või enam

Lisa 2. Vastused küsimustele 18–23

Küsimus 18. Sugu:

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Naine	100	64,5%
Mees	55	35,5%

Küsimus 19. Vanus: (Avatud küsimus)

Küsitlenute vastused	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
19	11	7,1%
20	21	13,5%
21	31	20%
22	45	29%
23	9	5,8%
24	13	8,4%
25	9	5,8%
26	2	1,3%
27	1	0,6%
28	3	1,9%
30	2	1,3%
34	1	0,6%
35	1	0,6%
36	2	1,3%
40	1	0,6%
41	1	0,6%
43	1	0,6%
48	1	0,6%

Küsimus 20. Sinu hetkel omandatav haridustase?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Bakalaureus	102	65,8%
Magister	32	20,6%
Rakenduskõrgharidus	14	9%
Doktor	4	2,6%
Muu *	3	4,6%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

Integreeritud bakalaureuse ja magistriõpe (3)

Küsimus 21. Sinu õpitava eriala valdkond?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Majandus	33	21,3%
Meditsiin	4	2,6%
Humanitaar	8	5,2%
Infotehnoloogia	20	12,9%
Kunst	1	0,6%
Sotsiaalteadus	44	28,4%
Loodusteadus	6	3,9%
Ehitus ja mehaanika	19	12,3%
Muu*	20	12,9%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

Õigusteadus (3)
Muusika
Inseneriteadus
Juhtimine (2)
Logistika
Tantsukunst
Energeetika (2)
Muu (2)
Tervishoid

Küsimus 22. Millise koormusega hetkel töötad?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
1	47	30,3%
0,75	22	14,2%
0,5	23	14,8%
0,25	9	5,8%
Ei tööta hetkel	41	26,5%
Muu*	13	8,4%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

0,3-0,5
1,4
0,8
0,5-0,75
Praktika vabagraafikuga.
Kuna töötan kooli kõrvalt siis, siis kõik oleneb kuust.
2x1
Ei ole kindlat koormust.
Umbes 0-20 tundi kuus.
0,5 koormusega töökohal, kus pole ümbrikupalka. Kord nädalas treening, kus makstakse ümbrikupalka ja pole lepingut.
Väga muutlik töögraafik.
Vastavalt vajadusele, kuni 0,5 kohta.
Oleneb kuidas mulle ja tööandjale sobib.

Küsimus 23. Milline on sinu hetkel kättesaadav netopalk?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
0, st ei tööta hetkel	41	26,5%
1-200€	9	5,8%
201-400€	8	5,2%
401-600€	21	13,5%
601-800€	29	18,7%
801-1000€	16	10,3%
1001€ või enam	31	20%

Lisa 3. Vastused küsimustele 1–4

Küsimus 1. Kas saad hetkel ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	22	14,2%
Ei	97	62,6%
Ei tööta hetkel	36	23,2%

Ümbrikupalka hetkel saavate tudengite sugu

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Naine	11	50%
Mees	11	50%

Ümbrikupalka hetkel saavate tudengite vanus

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
19	1	4,5%
20	6	27,3%
21	4	18,2%
22	4	18,2%
24	2	9,1%
25	4	18,2%
27	1	4,5%

Ümbrikupalka hetkel saavate tudengite omandatav haridustase

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Bakalaureus	15	68,2%
Magister	5	22,7%
Rakenduskõrgharidus	2	9,1%

Ümbrikupalka saavate tudengite hetkel kättesaadav netopalk

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust	Vastanute töökoormus
1-200€	3	13,6%	0,25; kuni 0,5; muutlik graafik
201-400€	1	4,5%	0,5
401-600€	6	27,3%	1; 0,5 (4); 0,25
601-800€	6	27,3%	1; 0,75 (2); 0,5 (2); oleneb kuust
1001€ või enam	6	27,3%	1 (3); 0,75 (2); 2x1

Küsimus 2. Kas oled saanud kunagi ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	105	67,7%
Ei	50	32,3%

Küsimus 3. Millises ulatuses oled saanud/saad ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Täies ulatuses	52	49,1%
Osaliselt	28	26,4%
Nii täies ulatuses kui ka osaliselt	26	24,5%

Küsimus 4. Miks nõustusid vastu võtma ümbrikupalka? (Valida võib mitu vastusevarianti)

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Tööandja pakutav suurem netopalk	61	58,7%
Soov just teatud töökohale saada	15	14,4%
Ei olnud piisavalt teadmisi ümbrikupalkade tagajärgedest	19	18,3%
Soov erialaselt areneda, ümbrikupalka vastu võtmata ei oleks mind tööle võetud	9	8,7%
Muu*	38	36,5%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

Ei olnud teadlik, et palka makstakse sel viisil, ei tahtnud ilma ka jääda.
Põhitöö olemas, tegu pigem lisatööga.
Ajad olid sellised.
Keskkoole ajal oli see ehitusel peaaegu ainus variant (2011. aastal)
Parim sõber oli tööandjaks lühikese perioodi jooksul. Siis oli nagu okei. Suvetööna.
Mugavus.
Alaealine.
Tegin väikese tööotsa (1 päev).
Sain alles esimesel palgapäeval teada, et tegu on ümbrikupalka maksva ettevõttega.
Pole muud valikut olnud.
Lisatöö.
Aitasin naabrinaist paar päeva ja sain väikese summa.
Suvetöö, milleks olid ehitustööd eraisikutele.
Poleks olnud võimalik keelduda.
Töötasin endale huvi pakkuva projekti kallal. Mõned töötasid olid välismaalt ning ei osanud ise Eestis makse maksta.
Olin mustalt tööl, aga ei mäleta põhjuseid.
Kuna tööaeg oli väga lühike, tundus see tol hetkel mõistlik ning lihtsam.
Ei nõustunud, oli korralik leping. Hiljem selgus, et taheti ümbrikupalka maksta. Võtsin paar kuud ümbrikupalga vastu ja siis hiljem nõudsin, et tagantjärele maksud ka makstaks.
Tegu ei ole püsiva töökohaga ja tööandja on tuttav, tegu pole suure firmaga.
Olin 17. aastane ning töötasin 12 tundi päevas ja 31 päeva kuus autopesuulas.
Mina hüvesid ei kaotanud, st tervisekindlustust ei vajanud, laenu võtta ei ole vaja. Kuna töötasin osaliselt ja vastavalt vajadusele, ei mõjuta ka sissetulev summa eriti minu puudujääki pensionifondis.
Ajutine töökoht.
Tegemist oli ajutise käsunduslepingu laadse ühe nädalase tööotsaga, kus palk oleneb minu enda investeeritud ajast ning maksjaks oli eraisik.
Vajadus varjata tegelikku sissetulekut.
Raha oli vaja.
Vältida makse.
See oli esimene nõ päris töö, olin seal väga lühikest aega, kuid alles hiljem sain aru, et tegelikult ei oli asi mitteametlik.
Tööandjale meeldib süsteemi petta.
Tegemist oli lühiajalise suvetööga. (2)
Näidata sissetulekuid väiksemaks, saamaks toimetulekutoetust.
Tööandja surve ja teadmatus, ebakindlus.
Töötasin ühes laagris ning alles laagri lõpus saime teada, et meile makstakse ümbrikupalka.
Ei soovi niisama riigile enda niigi väikesest palgast annetada.
Tööandja soov ning töötamise vajadus.
Tööandjal ei olnud muud võimalust.

Lisa 4. Vastused küsimustele 5–9

Küsimus 5. Mitu erinevat tööandjat on sulle maksnud ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
1	61	58,1%
2	22	21%
3 või enam	22	21%

Küsimus 6. Millises valdkonnas töötades said ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Kaubandus	17	16,3%
Toitlustus	41	39,4%
Ehitus	18	17,3%
Tööstus	4	3,8%
Muu*	29	27,9%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

Kunst
Tants
Sport (3)
Haridus
Teenindus (3)
Ürituskorraldus
Üritused
Transport
IT (4)
Mehaanik
Haljastustööd (2)
Tehasetöö
Põllumajandus (2)
Konsultatsiooniteenused
Müük
Autopesula
Logistika
Lastehoid
Õppematerjalide koostamine
Etendused

Küsimus 7. Kas olid teadlik ümbrikupalka vastu võttes selle tagajärgedest?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	52	48,6%
Ei	20	18,7%
Osaliselt	35	32,7%

Küsimus 8. Kas pooldad ümbrikupalga maksmist?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	36	23,2%
Ei	119	76,8%

Ümbrikupalka hetkel saavate tudengite ümbrikupalga pooldajate osakaal. Kas pooldad ümbrikupalga maksmist?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	9	40,9%
Ei	13	59,1%

Küsimus 9. Kuidas nõustud järgnevate väidetega? (vastanute arv)

Väide	Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Nõustun osaliselt	Pigem nõustun	Nõustun täielikult
Eestis on liiga kõrge maksukoormus	4	24	46	47	34
Ümbrikupalka saades jääb rohkem palka kätte	4	17	25	38	71
Ümbrikupalga maksmine on vajalik ettevõtetele konkurentsipüsimiseks	45	48	41	13	8
Ümbrikupalka saades puuduvad või vähenevad sotsiaalsed garantiid	2	8	16	42	87
Ümbrikupalka saades on raskendatud pangast laenu või järelmaksu saamine	1	3	10	30	111
Ümbrikupalga maksmise tõttu ei laeku riigile vajalikud maksud, millega pakkuda rahvale hüvesid	4	8	25	44	74
Ümbrikupalk tekitab ebaõigluse ettevõtete vahelises konkurentsipüsimiseks	6	18	40	40	51

Lisa 5. Vastused küsimustele 10–15

Küsimus 10. Kas oleksid nõus vastu võtma ümbrikupalka, kui sulle seda pakutakse?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	49	31,6%
Ei	54	34,8%
Ei oska öelda	52	33,5%

Küsimus 11. Kas tead kedagi, kes saab või on saanud ümbrikupalka?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	141	91%
Ei	14	9%

Küsimus 12. Kas oled kunagi pakutavast ümbrikupalgast loobunud?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	25	16,1%
Ei	130	83,9%

Küsimus 13. Kas arvad, et ümbrikupalga vastuvõtjatel peaks olema suurem vastutus ja karistus?

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Jah	37	23,9%
Ei	118	76,1%

Küsimus 14. Hinda oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta.

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Väga madalad	11	7,1%
Pigem madalad	30	19,4%
Keskised	56	36,1%
Pigem kõrged	49	31,6%
Väga kõrged	9	5,8%

Pakutava ümbrikupalgaga nõustuvad tudengid ning nende hinnang oma teadmistele. Hinda oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta.

Vastusevariant	Vastanute arv (49)	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Väga madalad	2	4,1%
Pigem madalad	8	16,3%
Keskmiised	22	44,9%
Pigem kõrged	12	24,5%
Väga kõrged	5	10,2%

Majanduslase erialaga ja teiste erialade tudengite hinnang oma teadmistele ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta. Hinda oma teadmisi ümbrikupalkade maksmise tagajärgede kohta.

Vastusevariant	Majanduslase erialaga tudengid		Teiste erialade tudengid	
	vastanute arv	vastanute osatähtsus osalejate koguarvust	vastanute arv	vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Väga madalad	2	6,1%	9	7,4%
Pigem madalad	7	21,2%	23	18,8%
Keskmiised	12	36,3%	44	36,1%
Pigem kõrged	9	27,3%	40	32,8%
Väga kõrged	3	9,1%	6	4,9%

Küsimus 15. Millised oleks sinu arvates parimad meetmed ümbrikupalkade vähendamiseks? (Valida võib mitu vastusevarianti)

Vastusevariant	Vastanute arv	Vastanute osatähtsus osalejate koguarvust
Inimeste parem teavitamine ümbrikupalkade tagajärgedest	91	58,7%
Ümbrikupalga vastuvõtmisel suurem vastutus töötajale	55	35,5%
Rangem kontroll	77	49,7%
Muu*	44	28,4%

* Variandi muu puhul lisatud täpsustused:

Maksukoormuse vähendamine (12)
Rangem kontroll just ettevõtetele, mitte töötajatele (6)
Maksupoliitika muutmine (4)
Tööandja suurem vastutus (3)
Kõrgem elatustase (2)
Palgatõus (2)
Enda eetikatunne
Anda väikeettevõtjatele võimalus ausalt töötajaid hoida langetades makse, mida suured ettevõtjad tasuvad vähem või üldse mitte
Sularaha ära kaotamine
Riik peaks kas palkasid töstma või kaupade hindasid vähendama
Teisest pensionisambast loobumine
Lua tingimused kus ei oleks ümbrikupalk vajalik ega mõistlik
Kontode aresti alt vabastamine võlgnikel, kes on palgatöölised
Lihtsam maksusüsteem
Maksukoormuse ümberjagamine
Kui palgad ja elukallidus tasakaalustuvad, siis vähenevad ka ümbrikupalgad
Pensioni saamise vanust alandada

Lisa 6. Vastused küsimustele 16–17

Küsimus 16. Nimeta kogu rahva sotsiaalsed hüved, mis on olemas tänu maksude maksmisele. (Avatud küsimus; järgnevalt on välja toodud kokkuvõtlikult küsitlenute vastustes esinenud hüvede sagedus)

Arstiabi/tervishoid (62)
Pension (45)
Tasuta haridus (42)
Ravikindlustus/haigekassa (41)
Tasuta ühistransport (24)
Teedevõrk (21)
Erinevad toetused/ hüvitised (17)
Infrastruktuur (14)
Töötuskindlustushüvitis/abirahad (13)
Politsei/korraldajate (13)
Lastetoetused (6)
Päästeamet (6)
Töötukassa (5)
Riigikaitse (4)
Avalik sektor (3)
Lasteaiad (3)
Tasuta toit koolides (2)
Kinnipidamisasutused (2)
Kultuur (2)
Erinevad soodustused (2)
Linna arendus (2)
Ajutise töövõimetuse pension
Puhkusetasu
Riigi poolt korraldatud üritused
Vanemahüvitis
Avalik teenistus
Televisioon
Riigihanked
Õppetoetused ja stipendiumid
...(9)
Ei tea/ ei tule meelde (4)

Küsimus 17. Nimeta sotsiaalsed garantiid, millest loobud ümbrikupalka vastu võttes. (Avatud küsimus; järgnevalt on välja toodud kokkuvõtlikult küsitlenute vastustes esinenud sotsiaalsete garantiide sagedus)

Kättesaadava pensioni suurus muutub (60)
Ravikindlustus/haigekassa (56)
Tasuta arstiabi (40)
Töötuskindlustus (20)
Töötü abiraha/toetused (13)
Pangast laenu saamine raskendatud (9)
Mitte millestki ei loobu (5)
Vanemahüvitis (4)
Sotsiaaltoetused (2)
Tööstaaži vähenemine (2)
Haigushüvitis (2)
Koondamishüvitis
Ei tea (12)
... (10)